

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Шумейко Іван Павлович

УДК 342.9

**ФІНАНСОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Запорізькому національному університеті
Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України

Коломоєць Тетяна Олександрівна,
Запорізький національний університет,
в.о. декана юридичного факультету.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

Музика-Стефанчук Оксана Анатоліївна,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри фінансового права,
Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України,
провідний науковий співробітник;

доктор юридичних наук, професор

Лученко Дмитро Валентинович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
проректор із наукової роботи;

доктор юридичних наук, професор

Гаврилюк Руслана Олександрівна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
професор кафедри публічного права.

Захист відбудеться «28» квітня 2026 року о «10⁰⁰» на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 17.051.07 Запорізького національного університету за адресою:
69600, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 74, корп. 5, кім. 202-б.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Запорізького
національного університету (м. Запоріжжя, вул. Університетська, буд. 66-а,
корп. 2, кім. 101).

Реферат розісланий «28» березня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.В. Титаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Усталений теоретико-правовий поділ видів юридичної відповідальності на конституційну, адміністративну, дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну не може вважатися вичерпним та остаточним. Адже у законодавстві з'являються нові види санкцій за порушення правових норм, які важко віднести до одного з «традиційних» видів юридичної відповідальності. Де-факто в Україні сформувався інститут фінансової відповідальності, який не є систематизованим і на позначення якого використовуються різні поняття. Тому визначення поняття того, що є «фінансовою відповідальністю», а так само і відмежування цього поняття від суміжних, має бути предметом теоретико-правового дослідження.

Фінансова відповідальність нині є самостійним видом юридичної відповідальності. Наявність численних законів, які її передбачають, свідчить, що цей вид відповідальності функціонує не лише в межах податкового права та є інститутом адміністративного права. Разом із тим постає питання, для чого необхідний окремий вид юридичної відповідальності, тобто чи обґрунтованим є його існування; відповідь на це питання лежить у площині функцій фінансової відповідальності. Саме тому з'ясування цих функцій є актуальною темою наукового дослідження.

Фінансова відповідальність як інститут адміністративного права та окремий вид юридичної відповідальності, на жаль, не має єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, а передбачена розгалуженою сукупністю законодавчих актів. Підхід законодавця до запровадження фінансових санкцій за порушення норм публічного права не можна визнати системним. Вочевидь для того, щоб визначити «спільний знаменник» для широкого розмаїття заходів фінансової відповідальності, слід дослідити наявні моделі публічно-правових фінансових санкцій в Україні. Натепер це питання не досліджувалося поглиблено, а було предметом переважно теоретико-правових досліджень, які не стосувалися суто проблематики фінансової відповідальності. Більше того, навіть об'єктивне існування фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності, що функціонує далеко поза межами фінансового права, все ще вважається предметом дискусії. В цих умовах правовій науці України бракує комплексного теоретико-правового і практичного дослідження фінансової відповідальності, зокрема моделей фінансових санкцій.

Суттєві розбіжності між правовими системами різних країн світу роблять складним проведення комплексного порівняльного дослідження адміністративних санкцій. Водночас засадничі положення адміністративно-правової доктрини мають багато спільних ознак, які піддаються узагальненню. Появі правової норми передують закріплення принципу права, який, своєю чергою, ґрунтується на доктринальному баченні напрямів розвитку права. Ефективна дія правових норм забезпечується, серед іншого, юридичною відповідальністю. Сучасні держави широко використовують інструментарій адміністративно-правових санкцій, які стимулюють підвладних суб'єктів дотримуватися публічно-правових норм. Водночас застосування цього інструментарію не може

мати на меті порушити основоположні права і свободи людини, гарантовані конституціями держав та міжнародними правовими актами. Для спрямування правової системи в русло дотримання цих прав і свобод держави визнають необхідність дотримання певних засад, на яких має ґрунтуватися застосування адміністративних санкцій. Зміст цих засад детально розкривається у працях учених, які досліджували адміністративне право власної країни. Втім адміністративно-правовій науці бракує порівняльно-правового дослідження засад застосування адміністративних санкцій.

Законодавство України про фінансову відповідальність складається зі значної кількості нормативно-правових актів із різним предметом регулювання. Першим кроком до майбутньої систематизації її норм є виявлення системоутворюючих ознак цього законодавства, для чого необхідно здійснити його класифікацію за певними критеріями. Слід визначити, чи встановлюється фінансова відповідальність виключно законами, чи допускається її встановлення підзаконними актами, а також з'ясувати значення підзаконних актів у системі законодавства про фінансову відповідальність. Необхідно визначити просторовий критерій для застосування цих норм. Слід установити, в яких конкретно випадках можлива зворотна та ультраактивна (переживаюча) дія норм про фінансову відповідальність та що саме є зворотною дією її норм. Потрібно також визначити дію цих норм за колом осіб.

Численні закони, які встановлюють фінансову відповідальність, як правило, не визначають кожну ознаку складу правопорушення. Тим паче в Україні немає нормативно-правового акта, в якому були б зазначені загальні ознаки правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність. Втім питання визначення таких загальних ознак має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже саме від наявності чи відсутності складу правопорушення залежить правомірність адміністративного акта про притягнення до фінансової відповідальності. З огляду на це видається за доцільне провести наукове дослідження, в ході якого визначити загальнотеоретичну характеристику складу правопорушення, яке є підставою для застосування цього виду відповідальності. Йдеться про визначення суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта та об'єктивної сторони правопорушення включно з обов'язковими та факультативними ознаками елементів складу правопорушення.

Потреба у систематизації норм про фінансову відповідальність, що містяться в численних законодавчих актах, давно назріла. Кроком до такої систематизації має бути комплексне осмислення такого інституту адміністративного права, як фінансова відповідальність. Таке осмислення включає у себе аналіз наявних матеріально-правових норм цього виду відповідальності. Невід'ємним складником системи таких норм є правила, які визначають ті обставини, що підлягають врахуванню у разі призначення заходів фінансової відповідальності. Слід систематизувати наявний нормативний матеріал і визначити, які саме пом'якшуючі, обтяжуючі та характеризуючі обставини впливають на розмір фінансових санкцій. Результати такої систематизації дозволять запозичити кращий досвід правового регулювання та поширити його на ті правовідносини, в яких фінансова відповідальність врегульована не досить чітко. Як наслідок,

підвищиться рівень дотримання принципу співмірності в цьому виді юридичної відповідальності.

Наслідком відсутності достатнього рівня систематизації правових норм про фінансову відповідальність є також і відсутність єдності з питання можливості чи неможливості застосування строку давності притягнення до відповідальності. Наявність строку давності є важливим елементом правового регулювання юридичної відповідальності, покликаним гарантувати як правову визначеність, так і належний мотиваційний ефект юридичної відповідальності, а крім того, це спонукає суб'єктів владних повноважень до своєчасного й оперативного реагування на виявлені правопорушення.

Фінансову відповідальність в Україні, як правило, досліджують саме в контексті фінансових правовідносин; водночас цей правовий інститут уже еволюціонував далеко за межі фінансового права і охоплює значний масив публічно-правових відносин, тому фінансова відповідальність є нині самостійним видом юридичної відповідальності, а з точки зору місця правових норм, які врегульовують цей вид відповідальності, у системі права фінансова відповідальність є інститутом адміністративного права, який водночас потребує систематизації. Одним із кроків до такої систематизації має бути також доктринальне осмислення інституту фінансової відповідальності як єдиної системи, а для цього слід виявити та дослідити системоутворюючі чинники. Одним із таких чинників є загальний об'єкт правопорушень, що тягнуть за собою фінансову відповідальність. Своєю чергою загальний об'єкт поділяється на родові, видові та безпосередні об'єкти правопорушень. Поділ усього масиву правопорушень за критерієм родового об'єкта дозволяє більш детально дослідити правове регулювання фінансової відповідальності в розрізі певного родового об'єкта чи групи пов'язаних між собою родових об'єктів.

Еволюційний розвиток правової системи України призводить до зростання кількості сфер суспільних відносин, охорона яких здійснюється засобами фінансової відповідальності. Однак кількісні зміни самі по собі не означають переходу у якість: прийняття численних законів із запровадженням у них адміністративних санкцій грошового характеру, на жаль, не має системного характеру, а розбіжності між правовими конструкціями законодавчих актів про фінансову відповідальність досить рідко стають предметом наукових досліджень. Упорядкування наявної сукупності заходів фінансової відповідальності має базуватися на їхньому осмисленні правовою доктриною із застосуванням методів наукового пізнання, спрямованих на систематизацію та узагальнення наявних даних про цей вид юридичної відповідальності.

Численні законодавчі акти, які врегульовують фінансову відповідальність в Україні, не мають «спільного знаменника» також і в такому ключовому питанні, як доказування. Чимало уваги у вітчизняній правовій науці приділено доказуванню у судовому провадженні, але фінансова відповідальність має позасудовий характер. Цей вид юридичної відповідальності врегульований публічним правом, а притягнення до цієї відповідальності здійснюється на підставі адміністративного акта, який повинен бути обґрунтованим і заснованим на належних, допустимих, достовірних і достатніх доказах. Разом із тим нині

відсутнє комплексне дослідження фінансової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності в Україні, включно з її процедурним аспектом, до якого входить проблематика доказування. Ця прогалина потребує заповнення шляхом ґрунтовного опрацювання питання доказування у фінансовій відповідальності.

Незважаючи на те, що процедурна частина фінансової відповідальності (крім антимонопольно-конкурентної сфери) віднедавна була підпорядкована встановленим законодавцем загальним принципам адміністративної процедури, такі принципи і загальні процедурні норми не можуть повною мірою враховувати особливості розгляду справ саме про фінансову відповідальність. Однак глибинного і комплексного дослідження провадження у справах про фінансову відповідальність (не обмежуючись вузьким, «податковим» розумінням терміна «фінансова відповідальність») наразі ще не проводилося. У тому числі не було приділено належної уваги таким значущим для результату провадження стадіям, як: ініціювання, початок провадження та підготовка справи про фінансову відповідальність до розгляду.

Фінансова відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності, який фактично сформувався в Україні, є також і найменш дослідженим видом юридичної відповідальності. Разом із тим він має відчутний вплив на суб'єктів господарювання та інших осіб, до яких застосовуються фінансові санкції. Суворість значної кількості фінансових санкцій поряд із проблемою поєднання в одній особі сторони обвинувачення та органу, який накладає санкцію, зумовлюють нагальну потребу в наявності гарантій захисту від необґрунтованого застосування таких санкцій. Однією з таких гарантій є дотримання принципів адміністративної процедури. Попри те, що прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» стало суттєвим кроком у напрямі підвищення дієвості таких гарантій, норми законодавства про фінансову відповідальність містять велику кількість особливостей адміністративного провадження, які по-різному гарантують дотримання прав учасників провадження у справах про фінансову відповідальність. І на сьогодні процедура притягнення до фінансової відповідальності залишається поза увагою наукових досліджень. Центральною і найбільш важливою стадією такої процедури є розгляд справи про фінансову відповідальність по суті. Є необхідність у наданні детальної характеристики цій стадії в рамках дослідження інституту фінансової відповідальності в Україні.

Відсутність єдності правового регулювання фінансової відповідальності (в широкому розумінні цього терміна, тобто не обмежуючись відповідальністю за порушення фінансово-правових норм) свідчить про відсутність системного підходу законодавця до унормування численних санкцій грошового характеру, які застосовуються суб'єктами публічного адміністрування до осіб, які порушили публічно-правові норми (здебільшого до суб'єктів господарювання) і які не належать до заходів адміністративної відповідальності. Результатом розгляду справи про фінансову відповідальність є адміністративний акт. Попри те, що нещодавно держава унормувала загальні вимоги до адміністративного акта, у фінансовій відповідальності наразі відсутня уніфікація таких вимог;

навіть назва адміністративних актів відрізняється залежно від сфери суспільних відносин, в якій застосовано фінансову відповідальність. Є потреба в подальшому еволюційному розвитку адміністративно-процедурних норм шляхом вироблення єдиних вимог до структури, форми і змісту адміністративного акта саме у сфері фінансової відповідальності.

Фінансова відповідальність як відносно новий вид юридичної відповідальності ще перебуває в процесі свого становлення. Водночас вплив фінансової відповідальності на права приватних осіб (здебільшого суб'єктів господарювання) є значним – не лише через суворість фінансових санкцій, а й через максимально спрощену процедуру їх застосування органом, який одночасно виступає і стороною обвинувачення. Забезпечення дієвого судового контролю за застосуванням фінансових санкцій є обов'язком держави. Судовий захист має бути доступним для особи та має ефективно відновлювати її порушені права. Разом із тим правила, що визначають юрисдикційну належність справ про фінансову відповідальність, а також строки звернення до суду і правові наслідки початку процедури судового оскарження не є однаковими, а тому ці правила потребують системного опрацювання, результати якого будуть мати користь як з точки зору юридичної науки, так і з точки зору правозастосовчої практики.

Проведення комплексного дослідження правового регулювання фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності в Україні було б неповним, якщо не приділити увагу виконанню акта про притягнення до фінансової відповідальності, яке є завершальною стадією провадження з притягнення до фінансової відповідальності (в разі прийняття рішення про притягнення до відповідальності). Саме за допомогою цієї стадії досягається вплив фінансової відповідальності на дотримання публічного порядку і законності. З іншого боку, обов'язковість виконання акта про фінансову відповідальність не відмінняє необхідності забезпечення належної правової процедури з тим, щоб гарантувати дотримання законного інтересу особи не бути підданою безпідставним чи надмірним заходам примусу. Удосконалення порядку виконання актів про фінансову відповідальність має ґрунтуватися на комплексному науковому опрацюванні правового регулювання цієї стадії.

Необхідність посилення превентивного ефекту заходів фінансової відповідальності та забезпечення фіскальних інтересів держави стимулюють останню встановлювати досить високі суми штрафних санкцій. Втім це одночасно збільшує ризики заподіяння шкоди добросовісним суб'єктам господарювання та іншим особам, до яких протиправно застосовуються заходи фінансової відповідальності. Пошук ефективних механізмів відшкодування такої шкоди є необхідним кроком для приведення інституту фінансової відповідальності у відповідність до принципу верховенства права.

Явище фінансово-правової відповідальності, а також фінансової відповідальності у вузькому значенні (в контексті фінансового права) вивчали А. Іванський, Є. Літвінова, О. Музика-Стефанчук, В. Мушенко. Термін «фінансова відповідальність» на позначення штрафних санкцій поза межами фінансово-правових відносин вживався у дослідженнях Л. Ляшенко, М. Плотнікової, О. Черкасова, а термін «фінансові санкції» – у роботах

В. Ковальського, О. Музики-Стефанчук, І. Тимощука. Відокремлено цей вид юридичної відповідальності від адміністративної в роботах З. Борисенко та Н. Уварової. Термін «адміністративна відповідальність юридичних осіб» на позначення явища фінансової відповідальності використовували О. Жильцов та М. Кравець. У дослідженні Т. Коломоєць на позначення цього явища застосовано термін «стягнення, що накладаються в адміністративному порядку на юридичних осіб». Правову природу адміністративно-господарських санкцій досліджувала Н. Кантор. Своєю чергою С. Гончарук, О. Лаврентюк, В. Тильчик та Є. Устименко дослідили поняття «адміністративно-правова санкція», «адміністративна санкція».

Про існування єдиного «права відповідальності» або «санкційного права», яке включає у себе адміністративні санкції, зазначали у своїх роботах зарубіжні дослідники М. Guskow, Moura Emerson Affonso da Costa, L.P.S. Oliveira, E.C. Quinzacara, проте такі вчені, як С.Р. Calderón, J.C.F. Bórquez та Р.М. Ortiz, заперечували існування такого явища. Доктринальні положення про поширення кримінально-правових гарантій і засад на адміністративні санкції можна знайти у працях зарубіжних учених J.S. da S. Cristóvam, D.C. Dănişor, M.-C. Dănişor, G.C. Ferreira, Inma Valeije Álvarez, M. Lysko, D. Marković-Bajalović, F.R.G. Pullés, J.C.C. Rocha, E.B. Scheuermann; висновок про схожість фактичних підстав різних видів публічно-правової відповідальності підтримує також Н. Гришина, а про розмивання концептуальних меж кримінального права зазначав В. Туляков. Критерії розмежування кримінально-правових та адміністративних санкцій досліджували К. Horubski та L.C. Vega. Про причини поширення явища фінансових адміністративних санкцій зазначається у роботах F.R.G. Pullés, E. Śliwiński та J.E. Veas. Про необхідність посилення гарантій захисту прав осіб, до яких застосовуються адміністративні санкції, йшлося в роботах J.C.C. Rocha та М. Войнарівського.

Функції юридичної відповідальності (і зокрема, фінансово-правової відповідальності, яка не дорівнює поняттю «фінансова відповідальність», але перетинається з ним) досліджували у своїх роботах В. Вдовічен, В. Власенко, А. Іванський, А. Літвінцева, А. Коваленко, О. Музика-Стефанчук, О. Панасюк, Н. Свиридюк; на чинники ефективності заходів фінансової відповідальності звернуто увагу в роботі Z. Fiala.

Термін «санкція» був предметом дослідження в роботах І. Болокан, А. Гель, Ю. Гоцуляк, Т. Міхайліної. Класифікацію санкцій (взагалі у праві та в окремих його галузях) наводили у своїх дослідженнях О. Баїк, Ю. Максименко, І. Погрібний, В. Сухонос, І. Устинова, Н. Харченко.

Принципу недопущення подвійної відповідальності в контексті адміністративних санкцій (до яких належать і заходи фінансової відповідальності) присвячено роботи G.M. AbdelAziz, A. Abouahmed, C. Fortini, M.L. Ramírez Torrado, A. Sherman, V.C. Silva Xavier, M.G. Tomillo, M.M.O. Widow.

Принципу презумпції невинуватості (який, як встановлено в роботі, є характерним і для фінансової відповідальності) та його складникам, а також стандарту доказування вини були присвячені праці таких українських учених, як: Д. Арзянцева, М. Белікова, З. Будько, Ю. Георгієвський, Ю. Івчук, М. Ктіторов, С. Лучковська, О. Пунда, М. Самбор, Н. Скляр, О. Сокурєнко, В. Спасенко, В. Яновський, а також таких зарубіжних дослідників, як V.S. Vaca Oneto, Barrera Apara Katerin, Enlil Iván, Herrera Pérez, Ingrid Melanie, Rodríguez Cotrado, E.V. Scheuermann.

Принципу пропорційності (в тому числі як засаді застосування адміністративних санкцій, до яких належить фінансова відповідальність) присвячено роботи українських учених, таких як І. Беспалько, О. Кравчук, В. Липинський, І. Міщук, Є. Устименко, С. Шевченко, а також зарубіжних учених, а саме Т. Blondiau, N. Jílková, P. Majka, J.M.V. Olivares, Petit Jacques, S. Rousseau, T.P.I. Serrano, A. Tollenaar. Критерії правомірності здійснення дискреційних повноважень (які характерні в т.ч. і для вибору розміру фінансової санкції) окреслені в роботі В. Бевзенка та Р. Мельника.

Явищу системи законодавства були присвячені теоретико-правові дослідження таких науковців, як Р. Галюк, М. Легенький, В. Риндюк. Дію нормативно-правових актів у часі, у просторі та за колом осіб досліджували Л. Богачова, Р. Гаврилюк, Л. Легін, Т. Ругляк.

Зміст поняття «склад правопорушення» та його окремих елементів досліджували О. Белікова, Л. Каленіченко, В. Комлик, М. Трипольська, А. Штанько.

Строки давності в юридичній відповідальності ставали об'єктом досліджень у працях таких учених, як Д. Гетманцев, В. Довганич, О. Кравчук.

Правовому регулюванню діяльності та повноважень органів державної влади щодо застосування фінансових адміністративних санкцій, а також судовому контролю за здійсненням таких повноважень присвячені праці таких зарубіжних учених, як R.F.G. González, N. Jílková, P. Harris Moya, P. Majka, D. Marković-Vajalović, P. Soto Delgado.

Доказуванню та його стандартам присвячені наукові праці таких учених, як: І. Бут, М. Войнарівський, В. Войтовський, В. Колпаков, В. Сокалюк, Є. Смичок, М. Снігур, А. Стоян, Т. Рекуненко, Ю. Рябченко, А. Химчук. Проблематиці доказування у справах про застосування адміністративних санкцій присвячено також роботу A.S. Egaña. Дотичними до предмета дослідження є також висновки щодо поширення на юридичних осіб свободи від самовикриття, викладені А. Боровиком та Ю. Попик.

Адміністративній процедурі (до якої належить і процедура розгляду справ про фінансову відповідальність), її строкам і стадіям, правовому статусу учасників адміністративного провадження і адміністративному акту присвячені роботи таких учених, як: Ю. Битяк, В. Біла, Т. Білоус-Осінь, І. Бойко, М. Вавринчук, Н. Галіцина, В. Галуцько, В. Гаращук, М. Гаріфуллін, Н. Губерська, П. Гуйван, П. Діхтієвський, В. Доненко, О. Закаленко, Т. Карабін, О. Когут, Д. Козачук, В. Колпаков, А. Комзюк, М. Комзюк, О. Кузьменко, Т. Латковська, Є. Липій, Д. Лученко, П. Макушев, Г. Манько, Т. Мацелик,

Р. Мельник, Б. Мельниченко, Я. Михайлюк, С. Мосьондз, А. Осадчий, М. Слободянюк, В. Стеценко, В. Тимошук, А. Турчак, Є. Фролова, С. Шандрук, А. Шарая, А. Школик. Процедуру розгляду окремих категорій справ про фінансову відповідальність досліджували А. Манукян, Н. Кантор, В. Шморгун.

Інститут адміністративного оскарження було досліджено такими вченими, як В. Жабський, А. Закопай, Д. Крилов, Я. Михайлюк, Т. Шувалова. Проблематика судового оскарження рішень суб'єктів владних повноважень розглядалася такими дослідниками, як О. Беломєстнов, В. Горбалінський, Т. Дрозд, В. Ковбаса, Р. Кусько, Ю. Мартинюк, Б. Шлоер. Відшкодуванню шкоди, завданої протиправними актами суб'єктів владних повноважень, були присвячені роботи таких учених, як Т. Карнаух, В. Кравчук, В. Омельчук.

Наведений вище перелік наукових робіт, який не є вичерпним, свідчить, що питання, дотичні до явища фінансової відповідальності (як у матеріально-правовому, так і в процедурному її аспектах), ставали предметом численних досліджень значного кола науковців як в Україні, так і у всьому світі, при цьому такі дослідження мали не лише адміністративно-правовий характер, а і стосувалися питань теорії права, інших галузей права чи мали міжгалузевий характер. Ці дослідження є доктринальною основою, яка надає підґрунтя для якісного та повноцінного опрацювання тематики фінансової відповідальності. Разом із тим комплексного дослідження інституту фінансової відповідальності в адміністративному праві України ще не проводилося, що у сукупності з відсутністю належної систематизації правових норм про фінансову відповідальність свідчить про важливість та актуальність вибраної теми дослідження. Розвиток, а в певних випадках критичне переосмислення результатів наявних досліджень, дає змогу одержати науково обґрунтовані результати під час вивчення різноманітних аспектів фінансової відповідальності, всебічно дослідити її як правовий інститут і тим самим зробити внесок у розвиток адміністративно-правової науки в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає п. 16 Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р., наведених в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019, Національній економічній стратегії на період до 2030 р., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179, а також узгоджується з Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, наведеними у п. 7, 17 підрозділу 1.1, п. 11 підрозділу 1.3, п. 5 підрозділу 1.7 розділу I Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 рр., затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 р. № 12-21.

Мета та задачі дослідження. *Мета* дослідження – розкрити сутність та зміст фінансової відповідальності як інституту адміністративного права України, детально охарактеризувати матеріально-правовий та процедурний аспекти фінансової відповідальності, систематизувати законодавство України про фінансову відповідальність та окреслити напрями його приведення у відповідність до конституційних засад юридичної відповідальності.

Для досягнення мети дослідження необхідно було виконати такі *задачі*:

- визначити поняття та ознаки фінансової відповідальності, встановити її співвідношення із суміжними поняттями;

- з'ясувати, чи існує єдине «право відповідальності» та що саме до нього входить; встановити, як розмежовуються між собою окремі види публічно-правової відповідальності, зокрема охарактеризувати різницю між фінансовими адміністративними санкціями та кримінально-правовими санкціями; з'ясувати ступінь поширення кримінально-правових гарантій на систему фінансових адміністративних санкцій;

- визначити функції фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності;

- визначити, які моделі фінансових санкцій нині існують в адміністративному праві України, дати оцінку перевагам і недолікам тієї чи іншої моделі;

- з'ясувати, чи слід обвинувачення особи у вчиненні правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність, вважати «кримінальним» у розумінні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини; визначити, чи може одна й та сама особа бути притягнутою одночасно до фінансової відповідальності та до іншого виду публічно-правової відповідальності (адміністративної чи кримінальної) за одне й те саме діяння; встановити, чи є притягнення юридичної особи до фінансової відповідальності, а її посадової особи – до іншого виду відповідальності за одне й те саме діяння – порушенням принципу недопущення подвійної відповідальності; обґрунтувати, який саме вид відповідальності (адміністративну чи фінансову) слід застосовувати, якщо одне й те саме діяння тягне за собою для однієї й тієї самої особи одночасно обидва види відповідальності; встановити можливість чи неможливість притягнення особи до фінансової відповідальності за те діяння, щодо якого стосовно особи розглядалася справа про адміністративне правопорушення, яка була закрита у зв'язку зі спливом строку, однак із встановленням факту вчинення особою проступку;

- визначити, чи властива фінансовій відповідальності така засада, як презумпція невинуватості, і якщо так, то який зміст цієї засади (принципу) з урахуванням специфіки цього виду юридичної відповідальності та її правового регулювання в Україні;

- визначити, наскільки відповідають «м'якому праву» Ради Європи правові норми України про фінансову відповідальність;

- з'ясувати, які саме основні засади застосування адміністративних санкцій визнаються вченими України та інших держав світу;

- охарактеризувати і класифікувати законодавство України про фінансову відповідальність, а також з'ясувати особливості його дії в просторі, у часі та за колом осіб;

- визначити загальні ознаки кожного з елементів складу правопорушення, яке є підставою для застосування фінансової відповідальності в Україні, з'ясувати види множинності правопорушень;

- систематизувати відомості про обставини, які підлягають врахуванню у разі призначення заходів фінансової відповідальності;
- охарактеризувати законодавчі акти України про фінансову відповідальність на предмет наявності чи відсутності давності притягнення до відповідальності; обґрунтувати необхідність запровадження строків давності у тих випадках, коли вони не встановлені; охарактеризувати тривалість і момент початку відліку строків давності у фінансовій відповідальності;
- визначити особливості фінансової відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану;
- охарактеризувати правове регулювання правовідносин з притягнення до фінансової відповідальності у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту; визначити найпоширенішу модель фінансових санкцій у цій сфері; надати узагальнюючу характеристику складам правопорушень у цій галузі, а також обставинам, які враховуються під час призначення стягнення та звільнення від фінансової відповідальності; дослідити порядок накладення, адміністративного оскарження та виконання фінансових санкцій у цій сфері;
- надати характеристику нормативній підставі фінансової відповідальності у сфері якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки; з'ясувати зміст елементів складів цих правопорушень; дослідити підстави звільнення від фінансової відповідальності; охарактеризувати процедуру застосування заходів фінансової відповідальності в цій сфері;
- з'ясувати особливості фінансової відповідальності у сфері державної реєстрації юридичних осіб;
- охарактеризувати нормативну підставу фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення; дослідити склади правопорушень у цій сфері, що тягнуть за собою фінансову відповідальність; визначити обставини, що звільняють від фінансової відповідальності, а також впливають на розмір стягнення; дослідити процедуру застосування заходів фінансової відповідальності в цій сфері;
- надати характеристику правовому регулюванню фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг, систематизувати відомості про склади правопорушень у цій сфері, що тягнуть за собою фінансову відповідальність, визначити фактори, які впливають на вибір розміру стягнення і на звільнення від відповідальності, дослідити порядок діяльності органів, уповноважених застосовувати заходи фінансової відповідальності в цих правовідносинах;
- визначити особливості фінансової відповідальності за невиконання адміністративного акта;
- охарактеризувати законодавчу базу фінансової відповідальності у сфері будівництва і транспорту, з'ясувати переважну модель фінансових санкцій у цих сферах, дати характеристику елементам складів правопорушень, а також підставам для звільнення від відповідальності, з'ясувати обставини, що впливають на розмір стягнення, визначити компетенцію органів, уповноважених застосовувати штрафи, охарактеризувати підстави та порядок накладення

штрафу, а також особливості процедури оскарження та виконання прийнятих постанов про правопорушення в цих сферах;

- визначити, якими актами встановлюються повноваження органів, що застосовують адміністративні фінансові санкції, та кому належать ці повноваження; визначити характер відносин між органом, що накладає адміністративну фінансову санкцію, та судом; з'ясувати межі втручання суду в адміністративний акт про застосування фінансової санкції; з'ясувати загальні засади, на яких повинна ґрунтуватися діяльність органів влади, уповноважених накладати фінансові адміністративні санкції; охарактеризувати гарантії, які повинні бути забезпечені особам під час діяльності органів, що застосовують фінансові адміністративні санкції;

- охарактеризувати складники доказування у фінансовій відповідальності, визначити предмет і обов'язок доказування, проаналізувати основні форми збирання доказів, з'ясувати наявність та межі дії права не свідчити проти себе, а також визначити роль презумпцій у доказуванні та коло обставин, які звільняють від доказування;

- надати комплексну характеристику змісту та сутності таких стадій розгляду справ про фінансову відповідальність, як ініціювання, початок провадження, а також підготовка справи до розгляду;

- з'ясувати порядок вибору форми провадження (усної чи письмової) та особливості кожної з форм провадження на стадії розгляду по суті справ про фінансову відповідальність, визначити етапи проведення слухань та охарактеризувати кожен з таких етапів, окреслити коло процедурних рішень, які можуть бути прийняті на стадії розгляду по суті справи про фінансову відповідальність;

- з'ясувати сутність, класифікацію і структуру адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність, а також охарактеризувати відомості, які містяться у кожній структурній одиниці цих актів;

- надати характеристику адміністративному оскарженню актів у справах про фінансову відповідальність, зокрема з'ясувати строк оскарження, коло суб'єктів права на оскарження, порядок реалізації такого права, наслідки подання скарги, визначити стадії процедури адміністративного оскарження та зміст кожної з них, а також з'ясувати повноваження суб'єкта розгляду скарги за результатами адміністративного оскарження;

- визначити класифікацію видів судового контролю за застосуванням заходів фінансової відповідальності, з'ясувати наслідки початку процедури судового оскарження, охарактеризувати юрисдикційну належність справ, пов'язаних із судовим контролем у справах про фінансову відповідальність, а також надати характеристику строкам звернення до суду у таких справах;

- охарактеризувати добровільне та примусове виконання актів у справах про фінансову відповідальність, визначити підстави їх примусового виконання та органи (осіб), що здійснюють таке виконання, з'ясувати коло заходів примусового виконання та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу виконання, охарактеризувати підстави і порядок повороту виконання у відносинах притягнення до фінансової відповідальності, запропонувати напрями

реформування порядку виконання актів у справах про фінансову відповідальність, а також охарактеризувати проблематику відшкодування шкоди, заподіяної протиправним притягненням до фінансової відповідальності.

Об'єктом дослідження є врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які виникають між суб'єктами владних повноважень, з однієї сторони, та фізичними і юридичними особами, з іншої сторони, з приводу реалізації владних управлінських функцій у сфері притягнення до фінансової відповідальності за порушення публічно-правових норм.

Предметом дослідження є фінансова відповідальність в адміністративному праві України.

Методи дослідження. Наукова обґрунтованість результатів дослідження забезпечена використанням системи загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Зокрема, використання формально-логічного методу дозволило відмежувати поняття «фінансова відповідальність» від інших суміжних понять (підрозділ 1.1), визначити на основі отриманих раніше результатів дослідження конкретні моделі штрафних санкцій, які застосовуються в тій чи іншій сфері суспільних відносин (розділ 3), чітко окреслити факти, які входять до предмета доказування у справі про фінансову відповідальність (підрозділ 4.2), позначити місце адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність в усталеній класифікації адміністративних актів (підрозділ 5.1). Метод синтезу став основою для обґрунтування тези про існування «публічно-правової відповідальності», що включає у себе адміністративні санкції, до яких належить фінансова відповідальність (підрозділ 1.2), а також дозволив на основі поєднання загального та спеціального правового регулювання надати детальну характеристику процедурі підготовки до розгляду та розгляду справ про фінансову відповідальність (підрозділи 4.3 і 4.4). Застосування методу дедукції на основі знань про функції юридичної відповідальності дозволило виокремити функції фінансової відповідальності (підрозділ 1.3), а на основі висновків Великої Палати Верховного Суду про стандарт доказування у публічно-правовій відповідальності визначити стандарт доказування у фінансовій відповідальності (підрозділ 4.2). Застосування методів узагальнення і систематизації дало можливість визначити моделі фінансових санкцій (підрозділ 1.4), з'ясувати моделі правових наслідків ініціювання процедури судового оскарження адміністративного акта у справі про фінансову відповідальність (підрозділ 5.3), визначити підстави початку примусового виконання адміністративних актів у справі про фінансову відповідальність (підрозділ 5.4). Застосування методу аналогії дало змогу на основі правових позицій Європейського Суду з прав людини з питань тлумачення принципу *non bis in idem* дійти висновку про недопущення одночасного притягнення однієї і тієї ж особи до фінансової та адміністративної відповідальності за одне й те саме діяння (підрозділ 1.5), а також на основі загальновизнаних принципів кримінального провадження, шляхом адаптації їх до специфіки адміністративних санкцій, виокремити засади, на яких має ґрунтуватися діяльність органів, уповноважених застосовувати заходи фінансової відповідальності (підрозділ 4.1). Використання методу юридичного моделювання дозволило запропонувати правові та організаційні

заходи, спрямовані на підвищення рівня неупередженості в роботі суб'єктів владних повноважень, які розглядають справи про фінансову відповідальність (підрозділ 1.6), визначити фактичні підстави, на яких приймається те чи інше процедурне рішення у підготовці справи про фінансову відповідальність до розгляду (підрозділ 4.3), з'ясувати практичні завдання кожної зі стадій процедури адміністративного оскарження актів про фінансову відповідальність (підрозділ 5.2). За допомогою методу юридичної компаративістики було здійснено зіставлення норм про фінансову відповідальність в Україні зі змістом релевантних актів «м'якого права» Ради Європи (підрозділ 1.7), а норм про фінансову відповідальність у сфері якості та безпечності продукції – із засадами такої відповідальності, закріпленими в нормативно-правових актах Європейського Союзу (підрозділ 3.2). Історико-правовий метод дозволив дослідити генезу інституту фінансової відповідальності та інших адміністративних санкцій в Україні (підрозділ 2.1), а також дослідити випадки, коли фінансова відповідальність встановлювалася підзаконними нормативно-правовими актами (підрозділ 2.2). Застосування системно-структурного методу дослідження дозволило побудувати ієрархію нормативно-правових актів, які врегульовують фінансову відповідальність (підрозділ 2.2), систематизувати обставини, які пом'якшують та обтяжують фінансову відповідальність (підрозділ 2.4), систематизувати відомості про склади правопорушень у розрізі окремих сфер застосування фінансової відповідальності (розділ 3), навести класифікацію джерел виявлення ознак правопорушення та способів вирішення питання про початок провадження у справі про фінансову відповідальність (підрозділ 4.3), визначити етапи розгляду справи про фінансову відповідальність по суті в усному провадженні (підрозділ 4.4), з'ясувати види адміністративних актів, які приймаються за результатами розгляду справи про фінансову відповідальність (підрозділ 5.1), навести класифікацію видів судового контролю у сфері фінансової відповідальності (підрозділ 5.3). Завдяки застосуванню поєднання методів аналізу та узагальнення було охарактеризовано кожен з елементів складу правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність (підрозділ 2.3), виокремлено характеризуючі обставини, які враховуються у разі призначення заходів фінансової відповідальності (підрозділ 2.4), узагальнено відомості про строки давності, які застосовуються у фінансовій відповідальності в Україні (підрозділ 2.5), з'ясовано основні тенденції змін у правовому регулюванні фінансової відповідальності в умовах воєнного стану (підрозділ 2.6), наведено три способи правового регулювання адміністративного оскарження актів про фінансову відповідальність (підрозділ 5.2). Застосування герменевтичного методу дозволило розтлумачити поняття «момент виявлення правопорушення», з якого починається перебіг строку давності притягнення до фінансової відповідальності (підрозділ 2.5), а також розтлумачити норми про фінансову відповідальність в антимонопольно-конкурентній сфері як такі, що встановлюють відповідальність саме за умисні правопорушення (підрозділ 3.4). Використання статистичного методу дозволило на основі кількісних показників застосування тієї чи іншої моделі фінансової

санкції у певних правовідносинах визначити домінантну модель (підрозділи 3.5, 3.7).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, міжнародні правові акти, акти «м'якого права» Ради Європи, нормативно-правові акти Європейського Союзу, кодекси і закони України, постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, постанови, розпорядження та рішення державних колегіальних органів, акти місцевої нормотворчості, історичне законодавство, матеріали законопроектної діяльності.

Емпіричну базу дослідження становлять рішення Європейського Суду з прав людини, постанови Верховного Суду (в тому числі Великої Палати Верховного Суду), рішення Конституційного Суду України, публікації з питань практики правозастосування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця робота є першим в Україні комплексним науковим дослідженням інституту фінансової відповідальності в адміністративному праві України, яке охоплює як матеріально-правовий, так і процедурний аспекти цього виду юридичної відповідальності та розглядає фінансову відповідальність як цілісне правове явище, систему взаємопов'язаних елементів, характеризуючи при цьому як всю систему, так і її окремі елементи та прагнучи систематизувати та вдосконалити правові норми про фінансову відповідальність, привівши їх у відповідність із конституційними та міжнародними стандартами захисту прав і свобод. У результаті дослідження сформульовано значну кількість принципово нових та взаємопов'язаних ідей і положень, зокрема:

уперше:

- наведено визначення поняття «фінансова відповідальність» у широкому розумінні цього терміна, тобто як інституту адміністративного права, а не лише як засобу забезпечення правопорядку у фінансово-правових відносинах;

- обґрунтовано, що обвинувачення особи у вчиненні правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність, слід вважати «кримінальним» у розумінні практики Європейського Суду з прав людини;

- систематизовано законодавчі акти України, які встановлюють фінансову відповідальність, та запропоновано проєкт Кодексу України про фінансову відповідальність (викладено в додатку до дисертації);

- узагальнено всі наявні в законодавстві України строки давності застосування фінансових санкцій та правила їх обчислення;

- з'ясовано ознаки складів правопорушень, які тягнуть за собою фінансову відповідальність, у розрізі груп правопорушень, сформованих за критерієм їхнього родового об'єкта;

- визначено правові підстави для звільнення від фінансової відповідальності у широкому розумінні цього терміна;

- обґрунтовано перелік обставин, які входять у предмет доказування у справах про фінансову відповідальність та необхідність застосування у таких справах стандарту доказування «поза розумним сумнівом»;

– узагальнено джерела виявлення ознак правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність, а також способи вирішення питання про початок провадження у справі про фінансову відповідальність;

– наголошено на необхідності поширення заохочувальної норми про зменшення розміру штрафу у разі його добровільної оплати на всі сфери застосування фінансової відповідальності;

удосконалено:

– доктринальне розуміння змісту єдиного «права відповідальності» шляхом уточнення, що таке явище існує лише в рамках публічно-правових видів юридичної відповідальності та поділяється на дві гілки – кримінальну відповідальність та адміністративні санкції;

– розуміння сфери застосування презумпції невинуватості шляхом поширення цього принципу на фінансову відповідальність;

– зміст поняття «адміністративна санкція», а саме запропоновано детальний перелік ознак адміністративної санкції;

– наукові положення про індивідуальний характер юридичної відповідальності шляхом узагальнення чинників, які впливають на розмір фінансової санкції;

– знання про особливості правового режиму воєнного стану, а саме окреслено особливості фінансової відповідальності в умовах цього правового режиму;

– наукові положення про компетенцію суб'єктів владних повноважень шляхом з'ясування розподілу повноважень між органами, які розглядають справи про фінансову відповідальність;

– застосування принципу пропорційності юридичної відповідальності шляхом обґрунтування необхідності дотримання співмірності розмірів фінансових стягнень із тяжкістю правопорушення;

– застосування принципу об'єктивності та неупередженості у фінансовій відповідальності шляхом наведення пропозицій стосовно розподілу функцій розслідування і накладання стягнень;

– концепцію права «бути почутим», а саме запропоновано запровадження обов'язкової усної форми провадження в усіх справах про фінансову відповідальність;

– концепцію заборони повороту до гіршого в процедурі оскарження, а саме обґрунтовано недопущення погіршення правового становища особи, яка оскаржила в адміністративному порядку акт у справі про фінансову відповідальність;

набули подальшого розвитку:

– вчення про функції юридичної відповідальності шляхом виокремлення функцій фінансової відповідальності з їхнім ранжуванням за пріоритетністю;

– теоретичні відомості про види санкцій шляхом наведення детальної класифікації наявних моделей фінансових санкцій в адміністративному праві України;

– результати порівняльно-правових досліджень щодо відповідності законодавства України актам «м'якого права» Ради Європи в контексті фінансової відповідальності;

– знання про склад правопорушення шляхом надання характеристики всім чотирьом елементам складу правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність;

– наукові положення щодо сутності результатів здійснення заходів державного нагляду (контролю) в контексті значення цих заходів як підстави початку провадження у справі про фінансову відповідальність;

– доктринальні положення про ієрархію нормативно-правових актів шляхом визначення того, які аспекти фінансової відповідальності врегульовуються виключно законами та яким є значення підзаконних нормативно-правових актів у контексті цього виду юридичної відповідальності;

– знання про формальні, матеріальні та усічені склади правопорушень шляхом віднесення наявних складів правопорушень у сфері фінансової відповідальності до одного із цих видів;

– положення про класифікацію адміністративних актів, а саме наведено перелік видів адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність;

– наукові ідеї щодо класифікації судового контролю, зокрема охарактеризовано зміст попереднього та наступного, обов'язкового та факультативного судового контролю за застосуванням заходів фінансової відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використовувати:

– *у правотворчій діяльності* – шляхом прийняття запропонованого автором проекту Кодексу України про фінансову відповідальність (додаток Б – текст проекту; додаток В – лист Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 25 листопада 2025 р. № 04-26/18-2025/271561);

– *у правозастосовчій практиці* – шляхом врахування результатів дослідження щодо узагальнення ознак складів правопорушень, обставин, які підлягають врахуванню у виборі стягнення, підстав для звільнення від фінансової відповідальності, а також порядку провадження у справі про фінансову відповідальність, у діяльності суб'єктів владних повноважень, до компетенції яких віднесено розгляд справ про фінансову відповідальність;

– *у навчальній роботі* – шляхом впровадження результатів дослідження під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право», «Податкове право», «Теорія держави та права» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», у підготовці навчально-методичного забезпечення, розробці навчальних посібників, підручників (додаток Г – акт про впровадження, виданий Запорізьким національним університетом, додаток І – акт про впровадження, виданий Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого);

– *у науковій діяльності* – шляхом використання результатів дослідження під час підготовки науково-практичних коментарів законодавчих актів України, в яких встановлено фінансову відповідальність, а також як основи для поглибленого вивчення фінансової відповідальності в окремих сферах суспільних відносин, а крім того, під час проведення наукових досліджень з тематики юридичної відповідальності та адміністративної процедури

(додаток Г – акт про впровадження, виданий Запорізьким національним університетом).

Особистий внесок здобувача. Дисертація відображає результат дослідження, виконаного автором самостійно. Наукові ідеї та положення, викладені в цій роботі, одержані в результаті власного дослідження, проведеного автором. Ідеї співавторів наукових публікацій у дисертації не використовувалися. Результати дослідження, що було виконано під час роботи над дисертацією на здобуття наукового ступеня доктора філософії, повторно на захист не виносяться.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення дисертації були представлені на 10 науково-практичних конференціях та конгресах: «Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції» (м. Запоріжжя, 2024 р., 2025 р.); «Дев'ятнадцять юридичні читання. Наука і освіта в Україні» (м. Київ, 2025 р.); «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 2025 р.); «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 2025 р.); «Форсайт розбудови України: стратегічні імпульси сталого розвитку в економіці, менеджменті, маркетингу та публічному управлінні» (м. Запоріжжя, 2025 р.); «Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану» (м. Кропивницький, 2025 р.); «Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів» (м. Запоріжжя, 2025 р.); «Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» (м. Дніпро, 2025 р.); «Юридична осінь 2025» (м. Харків, 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження були опубліковані в 33 наукових публікаціях, з них – 23 наукові статті, з яких 20 статей опубліковані в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, 3 статті – у закордонних наукових виданнях, проіндексованих у міжнародній наукометричній базі Web of Science Core Collection (з них 1 стаття у виданні, віднесеному до третього квартиля (Q3) відповідно до класифікації Journal Citation Reports), а також у 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та конгресах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять 28 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 641 сторінку, у тому числі основного тексту – 383 сторінки. Список використаних джерел налічує 347 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, наведено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, поставлено мету і завдання дослідження, вказано об'єкт і предмет дослідження, визначено методи дослідження, узагальнено відомості про нормативну основу та емпіричну базу дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих

результатів, окреслено особистий внесок здобувача, зазначено відомості про апробацію матеріалів дисертації, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретична характеристика фінансової відповідальності» складається із семи підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Фінансова відповідальність: поняття, ознаки та співвідношення із суміжними поняттями»* досліджено співвідношення терміна «фінансова відповідальність» із суміжними та синонімічними поняттями. Визначено сферу перетину термінів «фінансово-правова відповідальність» та «фінансова відповідальність». Обґрунтовується теза, що фінансова відповідальність сформувалася як окремий вид юридичної відповідальності.

У підрозділі 1.2 *«Місце фінансових адміністративних санкцій у системі публічно-правової відповідальності»* приділено увагу змісту поняття «право відповідальності» («*jus puniendi*») та обґрунтуванню існування такого явища, що підкріплюється онтологічною тотожністю кримінально-правових та адміністративно-деліктних норм. Виявлено тенденцію «криміналізації» публічно-правової відповідальності, а саме поширення гарантій, притаманних кримінальному праву, на проступки, які тягнуть за собою адміністративні (зокрема, фінансові) санкції.

У підрозділі 1.3 *«Функції фінансової відповідальності»* наголошено на пріоритетності превентивної функції фінансової відповідальності. Охарактеризовано також зміст таких функцій фінансової відповідальності, як виправлення порушників, компенсаційна (правовідновлювальна) функція, каральна (репресивна, штрафна) функція.

У підрозділі 1.4 *«Моделі фінансових санкцій в адміністративному праві України»* наводиться характеристика моделей фінансових санкцій відповідно до усталеної теоретико-правової характеристики видів санкції як елемента правової норми. Розкривається зміст кожної із моделей та з'ясовується ступінь дотримання принципів індивідуалізації та пропорційності юридичної відповідальності в кожній з них.

У підрозділі 1.5 *«Недопущення подвійного притягнення до відповідальності за одне правопорушення в контексті фінансової відповідальності»* розглядаються випадки встановлення одночасно адміністративної та фінансової відповідальності за одне й те саме правопорушення. Обґрунтовується теза про те, що публічно-правові норми, за які встановлюється фінансова відповідальність, мають загальний характер, а цей вид відповідальності – стримувальну та каральну мету, а своєю чергою характер і суворість фінансових стягнень не залишає сумнівів щодо дотримання усіх критеріїв «кримінального» характеру обвинувачення в розумінні практики Європейського Суду з прав людини. Обґрунтовано, що притягнення особи до одного виду публічно-правової відповідальності виключає можливість її притягнення за те ж саме діяння до іншого виду публічно-правової відповідальності, до якого належить і фінансова.

У підрозділі 1.6 *«Презумпція невинуватості у фінансовій відповідальності»* на основі розширеного тлумачення презумпції невинуватості, наведеного у практиці Конституційного Суду України та Верховного Суду, а також уже наведеного вище тлумачення поняття «кримінальне обвинувачення» в розумінні

Європейського Суду з прав людини, обґрунтовується належність презумпції невинуватості до принципів у т.ч. фінансової відповідальності. Наводяться складники принципу презумпції невинуватості у фінансовій відповідальності, а також правові наслідки порушення цього принципу – процедурні, відновлювальні та компенсаційні.

У підрозділі 1.7 «Відповідність «м'якому праву» Ради Європи правових норм України про фінансову відповідальність» на основі аналізу Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи стосовно адміністративних санкцій зроблено висновок, що наявні в Україні заходи фінансової відповідальності відповідають визначенню адміністративних санкцій. Наголошується на потребі в законодавчій систематизації цього виду відповідальності.

Розділ 2 «Нормативна і фактична підстави фінансової відповідальності» складається із шести підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Засади застосування адміністративних санкцій в правовій доктрині України і світу» наводиться зіставлення точок зору вітчизняних та зарубіжних дослідників на поняття «адміністративна санкція» та інші суміжні поняття, визначаються основні засади застосування адміністративних санкцій та розкривається їхній зміст.

У підрозділі 2.2 «Законодавство України про фінансову відповідальність та його дія у просторі, в часі та за колом осіб» на основі положень Основного Закону України та їхнього тлумачення у «справі про відповідальність юридичних осіб» зроблено висновок, що склад правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність, а також розмір стягнення визначаються виключно законами України. Наводиться орієнтовний перелік законів України, які встановлюють фінансову відповідальність, а також класифікація цих законів. Окреслено значення підзаконних нормативно-правових актів у регулюванні процедури притягнення до відповідальності. Приділено увагу дії норм про фінансову відповідальність у просторі, в часі та за колом осіб.

У підрозділі 2.3 «Загальна характеристика складу правопорушення, яке є підставою фінансової відповідальності. Множинність правопорушень у фінансовій відповідальності в Україні» досліджується кожен з елементів складу правопорушення, яке тягне за собою фінансову відповідальність. З'ясовано, що здебільшого суб'єктом такого правопорушення є суб'єкт господарювання. Обґрунтовується, що ознаки суб'єктивної сторони правопорушення, вчиненого юридичною особою, слід визначати виходячи з внутрішнього ставлення уповноваженої посадової особи такої юридичної особи до вчиненого діяння. Приділено увагу з'ясуванню загального, родового, видового та безпосереднього об'єкта правопорушення. Наводяться приклади матеріальних та формальних складів правопорушень, а також значення місця і часу вчинення протиправного діяння. Визначено, що видами множинності правопорушень у фінансовій відповідальності є повторність та сукупність, з'ясовано правові наслідки повторності та сукупності.

У підрозділі 2.4 «Обставини, що враховуються у разі призначення заходів фінансової відповідальності» наводиться систематизація обставин, які пом'якшують і обтяжують фінансову відповідальність особи. Увагу приділено і характеризуючим обставинам, які враховуються під час вибору розміру стягнення, але не мають однозначного вектора спрямування (на погіршення чи поліпшення становища особи).

У підрозділі 2.5 «Строки давності у фінансовій відповідальності в Україні» обґрунтовується, що моментом виявлення правопорушення є дата отримання суб'єктом владних повноважень інформації про правопорушення, а не дата складення документа, в якому фіксуються обставини правопорушення. Наводиться систематизація правового регулювання строків давності в законодавстві України про фінансову відповідальність.

У підрозділі 2.6 «Особливості фінансової відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану» виявлено, що особливості фінансової відповідальності на час воєнного стану встановлені у меншості законодавчих актів про фінансову відповідальність. Ці особливості в більшості своїй передбачають послаблення заходів відповідальності, в окремих випадках йшлося про їх тимчасове скасування.

Розділ 3 «Особливості фінансової відповідальності в окремих сферах суспільних відносин» складається із семи підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Фінансова відповідальність у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту» досліджено правове регулювання фінансової відповідальності у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту. Наведено перелік об'єктів правопорушень, а також приклади дій та бездіяльності, які становлять об'єктивну сторону, та приклади діянь, для яких характерна лише умисна форма вини. З'ясовано значну кількість підстав для звільнення від фінансової відповідальності, пов'язаних з обставинами непереборної сили та з добровільним виконанням припису порушником.

У підрозділі 3.2 «Фінансова відповідальність у сфері якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки» детально охарактеризовані особливості фінансової відповідальності у сфері якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки. Визначено, що в цій сфері не застосовується пропорційна модель штрафу з прив'язкою до певного показника тяжкості порушення.

У підрозділі 3.3 «Фінансова відповідальність у сфері державної реєстрації юридичних осіб» з'ясовано зміст ознак складів правопорушень у сфері державної реєстрації юридичних осіб. Обґрунтовується необхідність розширення переліку обставин, які пом'якшують фінансову відповідальність у цій сфері.

У підрозділі 3.4 «Фінансова відповідальність у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення» з'ясовано ознаки фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення. Виявлено, що лише в цій сфері суб'єктом правопорушення може визнаватися група суб'єктів господарювання.

У підрозділі 3.5 «Фінансова відповідальність у сфері енергетики та комунальних послуг» окреслено особливості фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг. Визначено, що домінантною моделлю штрафу в цій сфері є відносно-визначена; надано характеристику кожному елементу складу правопорушення в цій сфері.

У підрозділі 3.6 «Фінансова відповідальність за невиконання адміністративного акта» охарактеризовано склад такого правопорушення, як невиконання адміністративного акта. Зосереджено увагу на недоліках правового регулювання фінансової відповідальності за це правопорушення.

У підрозділі 3.7 «Фінансова відповідальність у сферах будівництва і транспорту» визначено особливості фінансової відповідальності у сферах будівництва і транспорту, в якій чільне місце посідає абсолютно-визначена фіксована модель штрафу. Особливостями процедури розгляду справ про фінансову відповідальність у цій сфері є те, що адміністративний акт викладається у формі постанови, яка є виконавчим документом і виконується безпосередньо, без необхідності стягнення суми штрафу у судовому порядку.

Розділ 4 «Процедурний аспект фінансової відповідальності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Правовий статус та діяльність органів, уповноважених застосовувати фінансові адміністративні санкції. Особи, які беруть участь у розгляді справ про фінансову відповідальність» охарактеризовано порядок здійснення повноважень суб'єктами, уповноваженими застосовувати фінансові адміністративні санкції. Визначено правовий статус особи, яка притягується до фінансової відповідальності, заявника, потерпілого, третьої особи, їхніх представників, а також осіб, які сприяють розгляду справи.

У підрозділі 4.2 «Доказування у фінансовій відповідальності» визначено, що стандартом доказування у фінансовій відповідальності є «поза розумним сумнівом», а не «баланс вірогідностей». З'ясовано, що основною формою збирання доказів у справах про фінансову відповідальність є проведення заходів контролю.

У підрозділі 4.3 «Ініціювання, початок провадження, а також підготовка до розгляду справ про фінансову відповідальність» визначено джерела, з яких адміністративний орган може дізнатися про наявність ознак правопорушення, що є підставою для початку провадження у справі про фінансову відповідальність. Охарактеризовано процедурні рішення та процедурні дії, які приймаються (вчиняються) під час підготовки справи до розгляду, а також правові та фактичні підстави для їх прийняття (вчинення).

У підрозділі 4.4 «Розгляд по суті справ про фінансову відповідальність» обґрунтовано необхідність запровадження обов'язкової усної форми провадження як безальтернативної в усіх без винятку справах про фінансову відповідальність. Охарактеризовано особливості нинішнього стану правового регулювання як письмової, так і усної форм провадження. З'ясовано, що усне провадження передбачає такі етапи розгляду справи по суті, як: підготовчий етап, основний етап, а також прийняття рішення та доведення його до відома.

Встановлено коло питань, які вирішуються під час прийняття рішення у справі. Наголошено на необхідності уніфікації строку розгляду справи.

Розділ 5 «Рішення у справі про фінансову відповідальність, його оскарження та виконання» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 «Адміністративні акти у справах про фінансову відповідальність» з'ясовано, що адміністративні акти у справах про фінансову відповідальність належать до письмових, охоронних, разових, зобов'язуючих (у разі притягнення до фінансової відповідальності), а також обтяжуючих або сприяючих. Надається характеристика структурним елементам адміністративних актів з урахуванням як загального Закону України «Про адміністративну процедуру», так і спеціальних законів та підзаконних актів у сфері фінансової відповідальності. Окреслено критерії, на підставі яких можна перевірити адміністративний акт у справі про фінансову відповідальність на предмет його законності та обґрунтованості.

У підрозділі 5.2 «Адміністративне оскарження актів у справах про фінансову відповідальність» наведено загальний та спеціальні строки адміністративного оскарження у справах про фінансову відповідальність, окреслено коло осіб, які мають право на таке оскарження, а також загальні та спеціальні вимоги до оформлення скарги. Визначено три стадії процедури адміністративного оскарження – вирішення питання про початок провадження за скаргою; підготовка до розгляду скарги; розгляд скарги по суті. Розглянуто проблематику повороту до гіршого за наслідками адміністративного оскарження.

У підрозділі 5.3 «Здійснення судами адміністративної та господарської юрисдикції судового контролю за застосуванням заходів фінансової відповідальності» визначено, що діяльність суб'єктів владних повноважень у сфері фінансової відповідальності є предметом обов'язкового та факультативного судового контролю. Обов'язковий судовий контроль ініціюється суб'єктом владних повноважень та застосовується рідше, він може бути попереднім та наступним. Факультативний судовий контроль є судовим оскарженням адміністративного акта особою, права якої цей акт порушує, та завжди має характер наступного судового контролю.

У підрозділі 5.4 «Процедура виконання актів про притягнення до фінансової відповідальності. Відшкодування шкоди, заподіяної протиправним притягненням до фінансової відповідальності» наводиться узагальнення норм, які врегульовують особливості добровільного виконання адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність. З'ясовано, що адміністративний акт у цих справах не завжди має статус виконавчого документа. Визначено, що примусове виконання адміністративних актів покладається на органи державної виконавчої служби, а у певних випадках – на приватних виконавців та на органи державної податкової служби. Приділено увагу питанням давності виконання, заходам примусового виконання, оскарженню в межах процедури виконання, а також зупиненню виконання і повороту виконання. Окреслено підстави і порядок відшкодування шкоди, заподіяної протиправним притягненням до фінансової відповідальності.

ВИСНОВКИ

У ході проведення дослідження здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, а саме: розкрито сутність та зміст фінансової відповідальності як інституту адміністративного права України, надано детальну характеристику матеріально-правового та процедурного аспектів фінансової відповідальності, виконано систематизацію законодавства України про фінансову відповідальність та окреслено напрями його приведення у відповідність до конституційних засад юридичної відповідальності. У результаті виконання наукової роботи автор дійшов таких висновків.

1. Запропоновано під фінансовою відповідальністю вважати систему заходів примусу, які застосовуються державою, як правило, в позасудовому порядку, у формі покладення на юридичних осіб, а також на фізичних осіб, які провадять господарську чи незалежну професійну діяльність, та у виняткових випадках – на інших фізичних осіб, обов'язку сплатити до бюджету певну суму грошових коштів у зв'язку з вчиненими такими особами порушеннями публічно-правових норм. На сучасному етапі фінансова відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності. За метою, характером і порядком застосування вона найбільш близька до адміністративної відповідальності, однак не є її різновидом. Санкції, щодо яких у правовій науці триває дискусія про їхню належність до адміністративної відповідальності юридичних осіб, повністю поглинаються фінансовою відповідальністю, проте остання є ширшим поняттям з огляду на те, що застосовується не лише до юридичних осіб. Ознаками, які відрізняють фінансову відповідальність від адміністративної, є: суб'єкт відповідальності (переважно суб'єкт господарської чи незалежної професійної діяльності і в абсолютній меншості випадків – фізична особа без будь-якого статусу); виключно грошовий характер відповідальності; об'єкт порушення (суспільні відносини у сфері господарської діяльності, справляння обов'язкових платежів, праці і безпеки); в цьому виді відповідальності суд ніколи не є органом, який здійснює провадження щодо застосування таких санкцій, проте може бути органом стягнення. Фінансова відповідальність не є тотожною фінансово-правовій відповідальності, але ці поняття мають значну сферу перетину. Остання застосовується лише за порушення норм податкового, банківського та бюджетного права та в тій частині, в якій вона має грошовий характер, вона є частиною фінансової відповідальності як ширшого явища. Також фінансова відповідальність має сферу перетину з адміністративно-господарськими санкціями: та частина цих санкцій, що має майновий характер, є частиною фінансової відповідальності як ширшого явища. Разом із тим фінансова відповідальність, яка застосовується до осіб без статусу суб'єктів господарювання, не належить до адміністративно-господарських санкцій.

2. Підтримано точку зору вчених, які стверджують про існування єдиного «права відповідальності». Разом із тим про існування єдиного «права відповідальності» може йтися лише в рамках публічно-правових видів юридичної відповідальності. Ні дисциплінарна відповідальність, ні цивільно-правова відповідальність не мають такої маси ознак, яка б робила їх частиною

системи «права відповідальності». Право відповідальності поділяється на дві гілки за критерієм суб'єкта притягнення до відповідальності – кримінальну відповідальність та адміністративні санкції. Водночас норми, які закріплюють підставу однієї та іншої відповідальності, є онтологічно тотожними, мають здатність до «перетікання» з однієї галузі права в іншу, а віднесення діяння до злочину чи адміністративного делікту є прерогативою кожної окремої держави. Загальноприйнятим критерієм розмежування цих діянь є рівень суспільної небезпеки, з якого випливає рівень суворості санкції. Чим суворіша санкція, тим більші гарантії захисту має надавати держава у разі її застосування. Додатковим критерієм розмежування є суб'єкт правопорушення, адже кримінально-правові санкції рідше застосовуються до юридичних осіб ніж адміністративні санкції. Більша частина адміністративних санкцій мають фінансовий характер, оскільки штраф не являє собою обмеження особистої свободи, а тому є менш суворим ніж більшість кримінальних санкцій, а крім того, штраф є практично єдиним дієвим видом стягнення, який можна застосувати до юридичної особи. Слід зазначити, що в кримінальному праві теж існують штрафи; водночас штраф як кримінально-правова санкція тягне за собою судимість та може супроводжуватися додатковими стягненнями. Розмежування фінансових адміністративних санкцій і кримінальних санкцій можна здійснювати за суб'єктним або за сутнісним критеріями. Суб'єктний критерій є очевидним і застосовується для внутрішньої (національної) класифікації: якщо санкцію застосовує суд, вона є кримінальною (однак тут теж є винятки, оскільки в деяких державах існує феномен застосування адміністративних санкцій судами, отже, доктринальна і нормативна дефініції поняття «адміністративна санкція» можуть відрізнятись). Сутнісний критерій впливає з практики Європейського Суду з прав людини та передбачає врахування загального характеру санкції, стримувальної чи каральної мети санкції та суворості санкції. Цей критерій необхідний для визначення гарантій, які повинні бути надані особі, до якої застосовується санкція. Розповсюджена також точка зору, що кримінально-правові гарантії мають поширюватися на все «право відповідальності», тобто і на фінансові адміністративні санкції; ця точка зору є досить обґрунтованою. Водночас держави прагнуть розширювати сферу застосування фінансових адміністративних санкцій, з огляду на спрощений характер процедури та з огляду на можливість збільшення бюджетних надходжень. Разом із тим, на нашу думку, у разі віднесення діяння до сфери застосування саме фінансової адміністративної санкції, а не кримінальної правова держава має керуватися ступенем тяжкості правопорушення і рівнем суворості передбачуваної санкції, а не міркуваннями спрощення процедури накладення санкції. Адміністративний характер фінансової санкції не звільняє державу від необхідності дотримання прав людини і основоположних свобод. Прагнення держав обійти кримінально-правові гарантії шляхом адміністративізації санкцій призводить, з одного боку, до полегшення накладення санкцій, але з іншого – несе у собі ризик порушення прав людини. Слід утримуватися від надмірного спрощення процедури накладення фінансової адміністративної санкції. Особа, до якої така санкція застосовується, має бути вислуханою, а суб'єкт публічного адміністрування

повинен бути максимально неупередженим та має забезпечувати особі право на участь у провадженні.

3. Встановлено, що фінансовій відповідальності, як і будь-якому виду юридичної відповідальності, притаманні чотири функції: превентивна, функція виправлення порушника, компенсаційна і штрафна. Основною функцією фінансової відповідальності доцільно вважати превентивну. Ця функція ефективно реалізується за таких умов: 1) «ціна порушення» має бути більшою ніж потенційні здобутки від вчинення правопорушення; 2) дотримання державою принципів справедливості і правової визначеності; 3) вжиття заходів з мінімізації латентності правопорушень. Другою за значущістю є функція виправлення порушника. Дієвість такого виправлення залежить від наявності норм, що заохочують правомірну поведінку, а також норм, які збільшують розмір санкції у разі повторного правопорушення. Проте в разі якщо суб'єктом правопорушення є юридична особа, то ця функція (як і каральна функція) реалізується опосередковано – через фізичних осіб, які є кінцевими бенефіціарними власниками і посадовими особами такої юридичної особи. Компенсаційна (правовідновлююча) функція характерна не для всієї системи фінансової відповідальності; в тих випадках, коли заходи стягнення мають компенсаторний характер, ці заходи не прямо, а лише опосередковано відшкодовують можливі втрати держави від вчиненого правопорушення. При цьому стягнення боргів перед бюджетом не є заходом відповідальності, а стягнення збитків до бюджету належить до цивільно-правової, а не фінансової відповідальності. Штрафна (каральна) функція фінансової відповідальності існує де-факто, проте вона не є пріоритетною у демократичному суспільстві.

4. Відзначено, що застосування методів узагальнення і систематизації нормативного матеріалу дало можливість визначити, що в адміністративному праві України наявні такі моделі фінансових санкцій.

I. Безальтернативна абсолютно-визначена фіксована модель штрафу:

- 1) виражена безпосередньо у грошовій одиниці України;
- 2) виражена за допомогою єдиного на всій території України економічного показника (неоподатковуваний мінімум, мінімальна заробітна плата тощо).

II. Безальтернативна абсолютно-визначена пропорційна модель штрафу виражена:

- 1) у прямій лінійній залежності від показника тяжкості порушення, який:
 - а) сам по собі дорівнює сумі санкції, або
 - б) помножується на фіксовану суму або на певний економічний показник порушника і при цьому:
 - передбачає граничний розмір фінансової санкції або не передбачає його;
 - 2) у «східчастій» формі, з нормативним закріпленням низки окремих санкцій за кваліфіковані та/або привілейовані склади правопорушення;
 - 3) у комбінованій формі, що передбачає поєднання форм, згаданих вище.

III. Безальтернативна відносно-визначена модель штрафу, що класифікується за такими критеріями:

1) за наявністю меж – із встановленням як верхньої, так і нижньої межі або лише верхньої межі;

2) за показником, за яким визначаються межі – фіксований показник або з прив'язкою до певного економічного показника порушника;

3) за наявністю граничного розміру (що не є тотожним поняттю «верхня межа») – штраф із граничним розміром та без такого.

IV. Субсидіарна модель штрафу не є самостійною та передбачає застосування однієї із вищенаведених моделей як основної, а іншої – як резервної у разі неможливості застосування основної моделі.

V. Пеня, яка має одну модель обчислення та два підходи до визначення її ставок.

Врегульовуючи фінансову відповідальність, слід дотримуватися принципів пропорційності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Новітня практика Конституційного Суду України свідчить, що в законодавстві слід відступати від безальтернативної абсолютно-визначеної фіксованої моделі штрафу, особливо якщо йдеться про значні розміри штрафів, що несуть у собі ризик невідповідності ступеню тяжкості порушення. З іншого боку, відносно-визначені моделі штрафів, що застосовуються в позасудовому порядку, з їхньою надмірною гнучкістю, несуть у собі ризики суб'єктивізму в правозастосуванні. Найбільш перспективною слід визнати другу із наведених вище моделей, яка, з одного боку, відповідає принципу пропорційності, адже здатна врахувати ступінь порушення і дані про особу порушника, а з іншого боку, є передбачуваною та не містить ризику суб'єктивного правозастосування.

5. З'ясовано, що публічно-правові норми, за які встановлюється фінансова відповідальність, мають загальний характер, а заходи стягнення мають стримувальну та каральну мету, а крім того, є досить суворими. Через це обвинувачення особи у вчиненні правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність, слід вважати «кримінальним» у розумінні Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики Європейського Суду з прав людини. Визначено, що одна й та сама особа не може бути притягнута одночасно до фінансової відповідальності та до іншого виду публічно-правової відповідальності (адміністративної чи кримінальної) за одне й те саме діяння. Встановлено, що нині немає підстав вважати, що притягнення юридичної особи до фінансової відповідальності, а її посадової особи – до іншого виду відповідальності за одне й те саме діяння є порушенням принципу недопущення подвійної відповідальності. Обґрунтовано, що, якщо одне й те саме діяння тягне за собою для однієї й тієї самої особи одночасно і адміністративну, і фінансову відповідальність, особа може бути притягнута лише до того виду юридичної відповідальності, який є менш обтяжливим для неї. У разі одночасного притягнення до двох наведених видів відповідальності більш суворе стягнення підлягає скасуванню як таке, що застосоване протиправно. Встановлено, що якщо стосовно особи було закрито провадження у справі про адміністративне правопорушення через сплив строку притягнення до відповідальності із встановленням при цьому факту вчинення нею правопорушення, така особа не може бути притягнута до фінансової відповідальності за те саме діяння.

6. Встановлено, що презумпція невинуватості належить до засад (принципів) фінансової відповідальності, як і будь-якої публічно-правової відповідальності. З'ясовано, що в законодавстві України про фінансову відповідальність переважно не закріплена презумпція невинуватості; більше того, існують норми, що перекладають тягар доказування відсутності вини на особу, яка притягується до фінансової відповідальності. Такі норми підлягають приведенню у відповідність до п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Оскільки відмінною рисою фінансової відповідальності є позасудовий порядок притягнення, то неупередженість суб'єкта, що притягає до відповідальності, може викликати сумнів. Тому для того щоб презумпція невинуватості у фінансовій відповідальності мала не декларативний, а реальний характер, слід вживати правові та організаційні заходи, спрямовані на підвищення рівня неупередженості суб'єкта, який здійснює оцінку доказів. Зміст презумпції невинуватості у фінансовій відповідальності потребує нормативного закріплення. Необхідно нормативно закріпити покладення обов'язку доказування вини особи на суб'єкта владних повноважень, а також закріпити стандарт доказування «поза розумним сумнівом», встановити обов'язок суб'єкта владних повноважень надати вичерпну і доказово підтверджену відповідь на пояснення особи, що притягується до фінансової відповідальності. Презумпція невинуватості у фінансовій відповідальності має застосовуватися і до внесення змін у законодавство безпосередньо на підставі положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, суб'єкт владних повноважень у своїй діяльності має виходити з того, що особа не вчиняла правопорушення, за яке передбачена фінансова відповідальність, якщо цю особу не було притягнуто до такої відповідальності. У разі адміністративного чи судового (якщо дія оскаржуваного рішення зупинена через закон чи ухвалою суду) оскарження поведінки з особою, притягнутою до фінансової відповідальності, має дорівнювати поведінку з невинуватою особою. Суб'єкти владних повноважень мають оперативно усувати порушення презумпції невинуватості, а також забезпечувати відновлення прав невинуватих осіб, які були незаконно притягнуті до фінансової відповідальності.

7. Визначено, що правові норми України, що регулюють підстави і порядок притягнення до фінансової відповідальності, частково відповідають «м'якому праву» Ради Європи. Незважаючи на те, що Рекомендація № R (91) 1 була прийнята досить давно, її положення залишаються актуальними для України і нині. Потребують імплементації в законодавство України рекомендації щодо: уніфікації правил застосування адміністративних санкцій; зворотної дії сприяючих норм для юридичних осіб; заборони подвійного притягнення до адміністративної та фінансової відповідальності фізичних осіб; запровадження строків давності для усіх правопорушень, що тягнуть фінансову відповідальність; встановлення обов'язку прийняти рішення про закриття провадження у випадку, коли під час провадження було встановлено відсутність підстав для застосування заходів фінансової відповідальності; основних засад процедури притягнення до фінансової відповідальності (в частині норм, встановлених підзаконними актами); встановлення в усіх випадках норм про

покладення обов'язку доказування на суб'єкта владних повноважень у разі притягнення особи до фінансової відповідальності.

8. Зазначено, що адміністративна санкція – це захід юридичної відповідальності, який: 1) передбачений публічним правом і застосовується за порушення публічно-правових норм; 2) носить загальний характер; 3) застосовується від імені держави; 4) застосовується в позасудовий спосіб; 5) застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб; 6) не належить до кримінальної відповідальності. В Україні цей термін не є широко розповсюдженим: у правовій доктрині більше уваги приділяється адміністративній відповідальності, суб'єктом якої є фізична особа. Водночас в умовах ринкової економіки набувають поширення інші види адміністративних санкцій, які не належать до заходів адміністративної відповідальності та зазвичай є більш суворими ніж адміністративна відповідальність. У правовій доктрині і судовій практиці України такі стягнення зазвичай об'єднуються терміном «фінансова відповідальність». Предметом широкої наукової дискусії переважно є три засади застосування адміністративних санкцій: 1) недопущення подвійної відповідальності; 2) презумпція невинуватості; 3) пропорційність. Причини уваги науковців до цих принципів, на наш погляд, такі: 1) численні випадки встановлення в законодавчих системах держав декількох видів відповідальності за одне й те саме діяння; 2) збіг сторони обвинувачення і органу, який накладає стягнення, що ускладнює забезпечення поведінки з особою як з невинуватою; 3) прагнення держав обмежувати дискреційні повноваження щодо вибору виду і розміру адміністративної санкції, поєднане з непоодинокими випадками встановлення надмірно суворих стягнень (зазвичай грошових).

9. Охарактеризовано, що система законодавства України про фінансову відповідальність базується на нормах Конституції України і міжнародних договорів, а склади правопорушень та розміри фінансових санкцій за їх вчинення встановлюються виключно законами України. Більшість законів про фінансову відповідальність не є кодифікованими. За предметом правового регулювання пропонується поділ законів на ті, які встановлюють лише відповідальність, і ті, для яких відповідальність не є основним предметом регулювання. Поняття «закони про фінансову відповідальність» є ширшим ніж «закони, які встановлюють фінансову відповідальність», адже існують закони, які встановлюють засади і порядок застосування фінансових санкцій, не встановлюючи при цьому складів правопорушень. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері фінансової відповідальності врегульовують її процедурний аспект. Вони не можуть встановлювати склади правопорушень і розміри фінансових санкцій. Суб'єктами підзаконної нормотворчості у сфері фінансової відповідальності є Кабінет Міністрів України, державні колегіальні органи, а також центральні органи виконавчої влади. Місцева нормотворчість у цій сфері обмежується регулюванням діяльності виконавчих органів, які мають делеговані повноваження у сфері контролю (нагляду), застосування яких може мати наслідком притягнення до фінансової відповідальності. Визначено, що норми, що встановлюють фінансову відповідальність, діють однаково на всій території України. Законодавство не передбачає настання в Україні фінансової

відповідальності за порушення публічно-правових норм іноземних держав. З'ясовано, що за загальним правилом законодавство про фінансову відповідальність має пряму дію в часі. Зворотна дія в часі надається нормам, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність фізичних осіб. Зворотна дія подібних норм для юридичних осіб можлива лише шляхом її законодавчого закріплення. Автор пропонує закріпити на законодавчому рівні зворотну, а також ультраактивну (переживаючу) дію в часі норм, які скасовують або пом'якшують фінансову відповідальність юридичних осіб. Обґрунтовано, що скасування обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність, слід прирівнювати до скасування фінансової відповідальності за невиконання цього обов'язку. Встановлено, що дія законодавства про фінансову відповідальність за колом осіб обмежується суб'єктами правопорушень та суб'єктами владних повноважень, що мають компетенцію застосовувати норми про фінансову відповідальність.

10. Визначено, що суб'єктами правопорушень, за які настає фінансова відповідальність, здебільшого є суб'єкти господарювання – юридичні особи та фізичні особи-підприємці. В окремих випадках суб'єктами визнаються фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність. З усіх законів, які встановлюють фінансову відповідальність, лише 6 містять склади правопорушень, суб'єктом яких може виступати фізична особа без будь-якого спеціального правового статусу. У сфері економічної конкуренції суб'єктом правопорушення є також об'єднання юридичних та (або) фізичних осіб. Фінансова відповідальність не застосовується до посадових осіб юридичних осіб. Обґрунтовано, що вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваних правопорушень. Її наявність залежить від обізнаності суб'єкта про настання обставин, з якими закон пов'язує виникнення обов'язку, за невиконання якого настає фінансова відповідальність; ідеться саме про фактичні обставини, а не про норми закону. Вина виключається, якщо суб'єкт був позбавлений об'єктивної можливості вжити заходів задля недопущення правопорушення, або якщо він вжив усіх залежних від нього заходів. Форма вини має значення для кваліфікації діяння в тому разі, якщо прямо чи опосередковано норма законодавства вказує на умисну форму вини. Значна частина досліджуваних правопорушень може вчинятися як з умислом, так і з необережності. З'ясовано, що загальним об'єктом досліджуваних правопорушень є суспільні відносини, охоронювані нормами публічного права. Родовими об'єктами є суспільні відносини у сферах справляння податків і зборів, розрахункових операцій, обігу векселів, праці, охорони праці і зайнятості населення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, соціального захисту, мовної політики, адміністративних процедур і реєстраційного провадження, валютних операцій, конкуренції та природних монополій, реклами, ціноутворення, захисту інтелектуальної власності, захисту довкілля, фінансового моніторингу, дотримання правил провадження окремих видів господарської діяльності. Встановлено, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони досліджуваних правопорушень є протиправне діяння (дія або бездіяльність). Більшість складів правопорушень є формальними, проте

наявні матеріальні склади: для них обов'язковими ознаками є також суспільно шкідливі наслідки та причинно-наслідковий зв'язок між діянням і його наслідками. В окремих випадках значення для кваліфікації має також місце вчинення правопорушення. У фінансовій відповідальності наявні два види множинності – повторність і сукупність правопорушень. Як правило, у сукупності діє принцип повного складання стягнень. Повторність у значній кількості випадків утворює кваліфікований склад правопорушення.

11. Встановлено, що в законодавстві України про фінансову відповідальність немає однакового підходу до диференціації розміру санкцій залежно від певних обставин. Є декілька способів нормативного закріплення в законодавстві цих обставин – від чіткої диференціації розмірів санкцій залежно від вимірюваних показників до повної відмови законодавця від встановлення чинників, які впливають на розмір санкцій. Загальним для багатьох сфер застосування фінансової відповідальності є правило, що санкція за перше порушення не може перевищувати мінімальний розмір санкції. Як правило, в законах про фінансову відповідальність зроблено акцент не на обтяжуючих і пом'якшуючих обставинах, а на тих обставинах, які не мають однозначного вектора спрямування (характеризуючі обставини). Застосування системно-структурного методу дозволило встановити, що до обставин, які пом'якшують заходи фінансової відповідальності, віднесено: вчинення правопорушення вперше, добровільне припинення дій (бездіяльності), відшкодування шкоди, завданої порушенням, чи усунення наслідків порушення в інший спосіб, поведінку правопорушника, спрямовану на зменшення негативних наслідків правопорушення, співпрацю порушника з органом, уповноваженим виявляти порушення, вжиття порушником заходів з метою запобігання повторному вчиненню порушення. Своєю чергою обтяжуючими обставинами є: неусунення порушення після видачі припису або після застосування заходів відповідальності, суспільно шкідливі наслідки порушення, повторність, а також приховування порушником своєї поведінки та її наслідків. Крім того, у разі застосування заходів фінансової відповідальності враховуються такі показники (характеризуючі обставини), як: показник наявності чи відсутності наслідків (якщо цей критерій не вказаний як обтяжуюча обставина), часовий, кількісний, якісний та вартісний показники порушення, кількість порушень за певний період (якщо відсутня норма про повторність), майновий стан порушника, а також невимірювані показники. До останніх, зокрема, належать характер, передумови, причини порушення, ступінь вини порушника, рівень суспільної небезпеки (шкідливості) порушення.

12. Відмічено, що питання давності притягнення до фінансової відповідальності регулюється неоднаково. У значній частині законів України про фінансову відповідальність строк давності не передбачено. Такий висновок зроблено з огляду на: а) пряму вказівку законодавця на те, що строки давності не застосовуються; б) непоширення правового режиму адміністративно-господарської санкції (з притаманними їй строками давності) на окремі фінансові санкції поряд з відсутністю спеціальної норми, яка б встановлювала строк давності. Відсутність строку давності у значній кількості законодавчих актів про

фінансову відповідальність є негативним явищем, що не сприяє правовій визначеності, та не є співмірним зі ступенем тяжкості правопорушень, за які передбачена фінансова відповідальність. Загальний строк давності у фінансовій відповідальності застосовується лише до тих штрафів, які є адміністративно-господарськими санкціями, і становить 6 місяців з дня виявлення правопорушення та 1 рік з дня його вчинення. Спеціальні строки давності встановлені в діапазоні від 3 місяців до 5 років та можуть обчислюватися з моментів виявлення порушення, виявлення наслідків порушення, вчинення (скоєння) порушення, закінчення вчинення триваючого порушення, виникнення підстави для пред'явлення вимоги чи інших моментів у часі. Найбільш вживаною є конструкція подвійного строку як з моменту виявлення правопорушення, так і з моменту його вчинення. Визначення поняття моменту виявлення правопорушення найчастіше не врегульовано законами і залежить від правозастосовчої практики.

13. Відзначено, що більшість законів України, які встановлюють фінансову відповідальність, не зазнали змін, спрямованих на встановлення її особливостей в умовах воєнного стану. Винятками є законодавство про оподаткування, використання реєстраторів розрахункових операцій, справляння єдиного внеску, про ринки електричної енергії та природного газу, про ціни і ціноутворення, а також трудове законодавство. Внесені до цих законодавчих актів зміни в більшості своїй поліпшили правове становище суб'єктів правопорушень порівняно із довоєнним періодом. Поліпшення мало такі форми: тимчасове скасування відповідальності за певні порушення або для певних категорій осіб, зниження розмірів штрафних санкцій, запровадження строку добровільного усунення виявленого порушення без застосування штрафних санкцій. Частковий мораторій на проведення заходів державного нагляду (контролю) також знизив тягар фінансової відповідальності, яка в більшості своїй є неможливою без проведення заходів нагляду чи контролю. Разом із тим фіксується тенденція до поступового повернення деяких раніше скасованих або пом'якшених штрафних санкцій, а також поступового відновлення проведення заходів державного нагляду (контролю).

14. Визначено, що правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту врегульовані 8 спеціальними законами України. Характерною особливістю фінансової відповідальності в цій сфері є широке застосування пені поряд з основним видом стягнення – штрафом. Найпоширенішою моделлю фінансових санкцій у цій сфері є абсолютно-визначена пропорційна модель, що визначена в прямій залежності від показника тяжкості порушення. Суб'єктами цих правопорушень здебільшого є особи, які використовують найману працю. Правопорушення посягають на охоронювані законом суспільні відносини, що виникають під час використання найманої праці, справляння страхових внесків і використання страхових коштів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, виплати пенсій, посередництва в працевлаштуванні за кордоном та у сфері створення робочих місць для осіб з інвалідністю. Склади правопорушень є

формальними, єдиною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є діяння, виражене у формі дії або бездіяльності. Суб'єктивна сторона характеризується виною, яка в окремих випадках носить лише умисний характер, але здебільшого форма вини значення для правової кваліфікації діяння не має. Підстави для звільнення від відповідальності в цій сфері в більшості своїй пов'язані з форс-мажорними обставинами воєнного стану. У досліджених законодавчих актах, як правило, не визначається перелік пом'якшуючих та обтяжуючих обставин. Органами, що застосовують стягнення в позасудовому порядку, є Держпраці, органи Пенсійного фонду України, Державна служба зайнятості та Державна податкова служба України. У разі порушення законодавства про створення робочих місць для осіб з інвалідністю суб'єктом звернення до суду є відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю. Процедура накладення та адміністративного оскарження врегульована не лише законами, а й підзаконними актами, а також на неї поширює дію Закон України «Про адміністративну процедуру». Законодавство про накладення штрафних санкцій за порушення у сфері праці та зайнятості не передбачає можливості адміністративного оскарження, а судове оскарження, за загальним правилом, не зупиняє дію цих постанов про накладення штрафів. Постанови про накладення штрафів за порушення законодавства про працю, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та збір і облік єдиного внеску є виконавчими документами; у разі порушення законодавства про зайнятість населення і про соціальну захищеність осіб з інвалідністю примусове стягнення штрафу здійснюється після набрання законної сили рішенням адміністративного суду.

15. Встановлено, що правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки врегульовані 5 законами України, та ще один закон набирає чинності. Необхідність існування фінансової відповідальності у сфері якості та безпечності продукції викликана євроінтеграційним курсом України. Єдиним видом стягнення в цих законах є штраф; пеня не застосовується. Штраф застосовується в одній з двох моделей – абсолютно-визначеній фіксованій моделі та відносно-визначеній моделі із встановленням як верхньої, так і нижньої меж штрафної санкції. Пропорційна модель штрафу із прив'язкою до певного показника тяжкості порушення в цих законах не застосовується. Суб'єктами цих правопорушень є лише суб'єкти господарювання, в тому числі оператори ринку, виробники, особи, що ввели продукцію в обіг, розповсюджувачі. Правопорушення посягають на врегульовані нормами публічного права суспільні відносини, спрямовані на забезпечення дотримання права на безпечну та якісну продукцію та права на безпечне довкілля. Склади правопорушень у більшості своїй є формальними, проте склади деяких правопорушень вимагають обов'язкового настання негативних наслідків. Форма вини здебільшого не має значення для кваліфікації діяння, проте може бути врахована у виборі розміру стягнення, якщо такий вибір є можливим. Підставами звільнення від фінансової відповідальності в цій сфері є вплив строку давності, який є однаковим для всіх правопорушень, а також інші, спеціальні обставини, такі як вчинення правопорушення вперше. Негативним явищем є змішування в законах №№ 2735-

VI і 2736-VI понять «відсутність складу правопорушення» і «підстава для звільнення від відповідальності» з перекладенням на суб'єкта господарювання тягаря доказування відсутності складу правопорушення, що не узгоджується із принципом презумпції невинуватості. Заходи фінансової відповідальності в досліджуваній сфері застосовуються лише в позасудовому порядку: Держпродспоживслужбою та іншими органами державного ринкового нагляду. Підставою для розгляду справ про правопорушення є протокол або акт перевірки, а за результатами розгляду справи виносяться постанови, яка є виконавчим документом та підлягає примусовому виконанню без необхідності звернення органу, що її виніс, до суду.

16. Охарактеризовано, що фінансова відповідальність у сфері державної реєстрації юридичних осіб є відносно новим явищем та обмежується лише сферою правовідносин щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Суб'єктом цих правопорушень, окрім юридичних осіб, можуть бути і фізичні особи без статусу суб'єкта підприємницької діяльності, що є нетиповим для фінансової відповідальності. Суб'єктом застосування фінансової санкції в цій сфері є лише Міністерство юстиції України. У разі вибору розміру санкції цей орган наділений широкими межами дискреційних повноважень; адміністративне оскарження постанов про накладення таких санкцій неможливе. Серед недоліків правового регулювання фінансової відповідальності у сфері державної реєстрації юридичних осіб виявлено: неповноту переліку обставин, які можна було б враховувати у визначенні розміру стягнення; встановлення строку давності підзаконним актом, а не законом, та надмірну його тривалість; невизначеність наслідків початку судового оскарження постанови для чинності самої постанови, а також порядку її виконання; відсутність мінімального строку, протягом якого особа, якій вручено протокол, матиме можливість реалізувати право на захист.

17. Зазначено, що правовідносини з притягнення до фінансової відповідальності у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення врегульовані п'ятьма законами України, що передбачають 33 склади правопорушень, за які передбачено штрафи. За прострочення сплати штрафу може нараховуватися пеня. У цих законах застосовуються всі наявні моделі фінансових санкцій з домінуванням субсидіарної моделі, в якій за загальним правилом штраф застосовується у відсотках від розміру доходу суб'єкта господарювання, а в разі неможливості визначення доходу – у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян. Суб'єктами правопорушень є, як правило, суб'єкти господарювання та, як виняток (у сфері реклами), також фізичні особи. Особливим суб'єктом правопорушення визнається група суб'єктів господарювання. Об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сферах дотримання чесних звичаїв ведення конкуренції, захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму, функціонування ринків з природною монополією, виробництва, розповсюдження та споживання реклами, а також ціноутворення та контролю за ним. Більшість складів правопорушень є формальними. Особливістю суб'єктивної сторони є те, що більшість правопорушень можуть вчинятися лише з умисною формою вини, хоча прямої вказівки на конкретну форму вини в

законах немає. Звільнення від фінансової відповідальності відбувається у зв'язку зі спливом строку давності, а також на спеціальних підставах, таких як співпраця учасника антиконкурентних узгоджених дій з органом, який застосовує стягнення. Законодавство у сфері економічної конкуренції також встановлює широкий перелік пом'якшуючих і обтяжуючих обставин та детальну методику, за якою визначається остаточний розмір штрафу. Фінансові санкції в цій сфері застосовуються органами Антимонопольного комітету України, Держпродспоживслужбою, Держпраці, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Державною податковою службою України. Стягнення накладаються або за результатами заходу контролю, або за результатами розгляду справи, порушеної за заявою особи, за поданням суб'єкта владних повноважень чи за ініціативою органу, який накладає санкції.

18. Відзначено, що правове регулювання фінансової відповідальності у сфері енергетики та комунальних послуг здійснюється 8 законами України, які передбачають основний захід стягнення – штраф, а в окремих випадках також встановлюють пеню за несплату штрафу. Найчастіше вживаною моделлю штрафу є відносно-визначена, оскільки орган, що накладає стягнення, здебільшого наділений дискреційними повноваженнями щодо вибору розміру штрафу. Суб'єкти правопорушень – це, як правило, суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з постачанням, розподілом, використанням енергії, наданням комунальних послуг. Виявлено випадки, коли суб'єктами правопорушень є посадові особи суб'єктів господарювання, однак для фінансової відповідальності таке явище носить винятковий характер та має бути усунене. Об'єктом правопорушень є суспільні відносини у сфері постачання та використання енергії, енергетичної ефективності, комерційного обліку комунальних послуг, функціонування ринків енергетики. Склади правопорушень є, як правило, формальними; наявні усічені склади правопорушень, що полягають у спробі маніпулювання на оптовому ринку. Суб'єктивна сторона правопорушень характеризується виною, а в разі її умисної форми в певних випадках правове значення має також мета діяння. Підставами для звільнення від фінансової відповідальності в цій сфері в окремих випадках визнаються: вчинення порушення вперше, сплив строку давності, малозначність діяння, вчинення порушення з незалежних від суб'єкта причин, повне усунення порушення та його наслідків до початку адміністративного провадження. Обставини, що враховуються в обранні розміру стягнення, переважно закріплені на підзаконному рівні, а дискреція суб'єкта правозастосування обмежена шляхом застосування коефіцієнтів впливу тих чи інших факторів на розмір штрафу. Застосування штрафів у цій сфері належить до компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, Держатомрегулювання України, Держпродспоживслужби та Держенергонагляду. Зазначені органи приймають постанови та рішення, для яких у більшості своїй передбачено лише судове оскарження. Примусове стягнення штрафів у разі невиконання адміністративних актів порушниками здійснюється, як правило, на підставі судового рішення за позовом адміністративного органу, який застосував штраф.

19. Встановлено, що фінансові санкції за невиконання адміністративних актів, хоча й підвищують імовірність виконання цих актів, однак є недосконалыми. Є необхідність у перегляді суворих розмірів стягнення, встановленні його співвідношення з адміністративною відповідальністю, врегулюванні строку давності, конкретизації критеріїв вибору розміру стягнення, зупиненні дії рішення на час його судового оскарження.

20. Зазначено, що законодавчою базою фінансової відповідальності у сферах будівництва і транспорту є норми 5 законів України, що встановлюють склади правопорушень та розміри санкцій, а також положення підзаконних актів, які врегульовують підставу накладення штрафів. Переважною моделлю штрафу в досліджуваних сферах є абсолютно-визначена фіксована модель, проте в певних випадках застосовується пропорційна модель штрафу з прив'язкою до показника тяжкості правопорушення. Звільнення від фінансової відповідальності в цих сферах здійснюється лише на підставі спливу строку давності. У зв'язку з тим, що відносно-визначена модель штрафу в цих правовідносинах не передбачена, закони не встановлюють переліків пом'якшуючих і обтяжуючих обставин. Суб'єктами правопорушень у цих сферах є: автомобільні перевізники; суб'єкти містобудування; суб'єкти господарювання, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення; судновласники; власники річкових портів; суб'єкти господарювання, які виконують роботи з обслуговування суднового ходу; суб'єкти, відповідальні за цільове використання коштів від портових зборів. Об'єктом правопорушень є врегульовані нормами публічного права суспільні відносини у сферах експлуатації транспорту, міжнародного перевезення пасажирів, справляння портових зборів, проектування, експертизи проєктів будівництва, виконання підготовчих та будівельних робіт, здійснення авторського і технічного нагляду, ведення виконавчої документації у будівництві, виготовлення будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, надання технічних умов. Склади більшості правопорушень є формальними, за винятком двох матеріальних складів, для яких обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є наявність негативних наслідків правопорушення. Для деяких правопорушень характерна умисна форма вини, проте у більшості випадків форма вини значення для правової кваліфікації діяння не має. Застосування заходів фінансової відповідальності в цих сферах належить до компетенції Укртрансбезпеки, виконавчих органів місцевих рад, структурних підрозділів з питань державного архітектурно-будівельного контролю Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Державної інспекції архітектури та містобудування України, Держприкордонслужби та Адміністрації судноплавства. Встановлено відсутність органу, який би здійснював накладення штрафу, передбаченого ч. 6 ст. 22 Закону № 4709-VI. Застосування штрафів здійснюється на підставі акта перевірки чи протоколу про правопорушення, а за результатами розгляду справи виноситься постанова, яка є виконавчим документом. Можливість адміністративного оскарження передбачена лише для постанов Укртрансбезпеки. Натомість, як правило, в цих сферах постанова про накладення штрафу може бути оскаржена лише у судовому порядку. Виявлено невідповідність між порядком звернення до суду, визначеним ст. 13 Закону

№ 2920-III, і нормами КАС України, в тій частині, що Закон № 2920-III передбачає не безпосереднє звернення до суду, а через орган, який виніс постанову.

21. Охарактеризовано, що повноваження застосовувати фінансові адміністративні санкції, як правило, закріплюються на рівні законів. Ці повноваження переважно належать органам виконавчої влади залежно від їхньої компетенції, але можуть бути делеговані іншим суб'єктам. Поєднання в одному органі функцій розслідування і накладення стягнень є «природним недоліком» адміністративних санкцій, який частково може бути усунений шляхом розподілу функцій поміж різними структурними підрозділами одного і того ж державного органу. Суб'єкти, які застосовують фінансові адміністративні санкції, є самостійними та не можуть вважатися «підзвітними» судам. Водночас у правовій державі кожна особа, до якої застосовано фінансову адміністративну санкцію, повинна мати право оскаржити таку санкцію до суду. Межі втручання суду в адміністративний акт можуть відрізнитися залежно від особливостей національного законодавства. Слід визнати прогресивною точку зору, що суд контролює не лише законність рішення про накладення фінансової адміністративної санкції, а й перевіряє пропорційність розміру такої санкції навіть у тому випадку, якщо орган влади дотримався встановленої законом максимальної межі цієї санкції. Розглянувши роботу органів, що накладають фінансові адміністративні санкції, у їхній динаміці, відзначимо, що їхня діяльність має супроводжуватися наданням особі, яка притягується до відповідальності, достатніх гарантій дотримання її прав. Ступінь наближеності цих гарантій до кримінальних процесуальних залежить від того, чи мають положення законів, за порушення яких накладається санкція, загальний характер та чи мають стягнення профілактичну або каральну мету, а також від суворості стягнення для порушника. Орган, який накладає фінансові адміністративні санкції, повинен забезпечувати право особи на захист, зокрема, завчасно доводити до відома особи зміст обвинувачення, забезпечувати право особи на висловлення своєї позиції та її доказування, а також на участь у дослідженні доказів. Крім того, під час застосування фінансових адміністративних санкцій повинно бути гарантоване право на правничу допомогу. Орган, що накладає фінансові адміністративні санкції, повинен утримуватися від непропорційного втручання в права людини, зокрема, слід визнати неможливим використання у разі застосування до особи адміністративної санкції доказів, які були здобуті в кримінальному провадженні внаслідок такого рівня втручання в права людини, який є допустимим лише для розкриття кримінальних правопорушень. У розгляді справи про фінансову відповідальність беруть участь: 1) обов'язково суб'єкт, який розглядає справу, та особа, яка притягується до фінансової відповідальності; 2) в окремих випадках заявник, потерпілий, третя особа, представники, особи, які сприяють розгляду справи.

22. Визначено, що доказування у фінансовій відповідальності складається зі збирання, перевірки та оцінки доказів. Характерною ознакою фінансової відповідальності є те, що збирання доказів, як правило, передують початку провадження у справі. Основні форми збирання доказів у фінансовій

відповідальності – це проведення заходів контролю та отримання інформації на запити. Своєю чергою перевірка та оцінка доказів входять до завдання провадження у справі. Предметом доказування у фінансовій відповідальності є: 1) подія правопорушення; 2) склад правопорушення; 3) обставини, що звільняють від фінансової відповідальності; 4) обставини, що впливають на розмір стягнення; 5) обставини, що виключають провадження у справі; б) належність, допустимість, достовірність окремого доказу (вторинний предмет доказування). Обов'язок збирання доказів у фінансовій відповідальності покладається на суб'єкта владних повноважень. Інші учасники провадження мають право, але не обов'язок, збирати докази. Збирання доказів адміністративним органом може відбуватися з покладенням обов'язку на суб'єкта господарювання, діяльність якого перевіряється, надати документи та відомості. Вимога надати документи, які вже існують у суб'єкта господарювання, не порушує його свободу від самовикриття. Разом із тим доцільно поширювати на особу, яка притягується до фінансової відповідальності, дію права на відмову від надання пояснень та відсутність відповідальності за таку відмову. Обов'язок доказування у фінансовій відповідальності визначається принципом офіційності адміністративної процедури в тій частині, на яку поширює дію Закон України «Про адміністративну процедуру». У разі подання доказів до адміністративного органу обов'язок доказування належності, допустимості та достовірності такого доказу може покладатися на особу, яка цей доказ подає. У доказуванні у фінансовій відповідальності використовуються також презумпції, встановлені на користь правомірності поведінки невідного суб'єкта. Як підстави для звільнення від доказування використовуються преюдиції та визнання фактів (за умови дотримання гарантій свободи від самовикриття під час такого визнання).

23. Відзначено, що провадження у справах про фінансову відповідальність ініціюється у зв'язку з виявленням ознак правопорушення. Такі ознаки можуть бути виявлені: за результатами проведення заходів контролю чи у зв'язку з неможливістю їх проведення; з інформації, наданої іншими суб'єктами владних повноважень; з інформації, що міститься у зверненні фізичної чи юридичної особи; з фактів, встановлених у судовому рішенні; за результатами здійснення повноважень, відмінних від проведення заходів контролю. Вирішення питання про початок провадження у справах про фінансову відповідальність у певних випадках відсутнє як окрема стадія (податкові правовідносини). Якщо провадження ініційоване приватно-правовим суб'єктом, то перед початком провадження з'ясовується дотримання вимог щодо форми і змісту заяви, відсутність підстав для передання її за належністю, залишення без руху, повернення чи відмови в прийнятті до розгляду. Якщо ознаки правопорушення виявлені самим суб'єктом владних повноважень, то питання про початок провадження вирішується у спосіб: а) складання протоколу про правопорушення; б) прийняття процедурного рішення про початок розгляду справи; в) направлення повідомлення про намір застосувати фінансові санкції. Стадія підготовки справи до розгляду починається з моменту вирішення питання про початок розгляду справи і закінчується моментом початку розгляду справи

по суті. Як правило, на цій стадії всі рішення і дії мають процедурний характер, однак можливим є дочасне прийняття рішення про закриття провадження з реабілітуючих підстав. На цій стадії приймаються такі процедурні рішення: 1) про повернення протоколу на доопрацювання; 2) про передачу справи за належністю; 3) про відвід чи самовідвід; 4) про об'єднання чи виділення справ; 5) про зупинення чи відновлення провадження; 6) про заміну учасника або залучення нового учасника; 7) про форму провадження; 8) про забезпечення доказів; 9) про вирішення заяв і клопотань; 10) про призначення дати і часу розгляду справи; 11) попереднє рішення. Процедурні дії, які вчиняються на цій стадії, включають у себе: 1) інформування про початок провадження, час та місце розгляду справи та негативні наслідки пасивної поведінки; 2) надання можливості подати пояснення і докази та їх долучення до справи; 3) забезпечення можливості ознайомлення з матеріалами справи; 4) роз'яснення прав та обов'язків.

24. Встановлено, що розгляд справ про фінансову відповідальність по суті здійснюється в одній з форм: усній чи письмовій. Усне провадження є обов'язковим у разі, якщо це передбачено спеціальною нормою, а також у разі участі потерпілого чи заявника у справі. Якщо форма провадження у спеціальному акті законодавства не визначена, суб'єкт владних повноважень самостійно вибирає форму провадження з урахуванням наявності клопотання особи, яка притягається до фінансової відповідальності, про проведення слухань. Рекомендується запровадити обов'язкову усну форму провадження в усіх справах про фінансову відповідальність. Усна форма провадження передбачає наявність слухань, які складаються з підготовчого, основного етапів та етапу прийняття рішення та доведення його до відома. Особливими формами слухань в окремих категоріях справ про фінансову відповідальність є нарада і робоча зустріч. Під час письмової форми провадження суб'єкт владних повноважень досліджує докази та письмові пояснення, після чого приймає рішення. Основний етап слухань починається з оголошення документа, який став підставою для початку провадження або джерелом виявлення ознак правопорушення. Після цього у визначеній суб'єктом владних повноважень послідовності обов'язково мають бути заслухані пояснення учасників провадження, які з'явилися, та досліджені всі зібрані у справі докази. До моменту переходу до прийняття рішення у справі суб'єкт владних повноважень на стадії розгляду справи по суті може приймати такі процедурні рішення: про відкладення (перенесення) розгляду справи, про продовження строку розгляду справи, про повернення на стадію підготовки справи до розгляду, а також рішення за результатами розгляду заяв і клопотань. В окремих категоріях справ, які ініціюються заявниками, можливе також закінчення розгляду справи без прийняття рішення. Прийняття рішення та доведення його до відома, за загальним правилом, є обов'язковим і завершальним етапом розгляду справи по суті незалежно від форми провадження. Під час прийняття рішення, зокрема, здійснюється оцінка доказів, визначаються обставини, які є встановленими, надається правова оцінка цим обставинам, вирішуються питання про наявність чи відсутність підстав для притягнення до фінансової відповідальності та про розмір стягнення. Доведення

рішення до відома особи може здійснюватися з оголошенням рішення або без такого оголошення, але в будь-якому випадку мають бути вжиті заходи для вручення рішення учасникам провадження. Під розумним строком розгляду справи про фінансову відповідальність пропонується вважати проміжок часу, необхідний та достатній для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи з дотриманням прав усіх учасників провадження. Доцільним є запровадження єдиного граничного строку розгляду справи, єдиних правил його відліку і встановлення обов'язку адміністративного органу прийняти сприятливий для особи акт у разі спливу такого строку.

25. Охарактеризовано, що адміністративний акт у справі про фінансову відповідальність вирішує цю справу по суті в один із двох способів – з притягненням або без притягнення до фінансової відповідальності. Видами таких адміністративних актів є: про застосування заходів фінансової відповідальності; про закриття справи з реабілітуючих чи з nereабілітуючих підстав; про передачу матеріалів для проведення досудового розслідування; про укладення угоди про врегулювання наслідків вчинення порушення. В окремих сферах застосування фінансової відповідальності наявна прогалина щодо порядку дій адміністративного органу в разі виявлення відсутності підстав для накладення фінансової санкції. Процедурні норми фінансової відповідальності лише частково враховують структуру адміністративного акта, визначену Законом України «Про адміністративну процедуру», зокрема, не визначають такої частини акта, як заключна, а натомість в окремих випадках передбачають наявність описової частини акта. Вступна частина акта може містити: дату і місце розгляду справи; найменування органу, посаду і повне ім'я посадової особи та реквізити документа, на підставі якого вона діє; реквізити документа, який став підставою початку провадження у справі; номер акта; відомості про особу, яка притягується до відповідальності, а також про потерпілого. Описова частина акта (якщо така є) може містити встановлені органом обставини справи та посилання на нормативно-правовий акт, вимоги якого порушено. У мотивувальній частині акта можуть зазначатися: зміст пояснень особи; встановлені суб'єктом владних повноважень обставини; докази на підтвердження таких обставин; нормативні акти або дозвільні документи, вимоги яких порушено (або навпаки, не порушено); мотиви прийняття чи відхилення доводів особи, яка притягується до фінансової відповідальності; обставини, які впливають на розмір стягнення (якщо існують підстави для його накладення та санкція не є фіксованою абсолютно-визначеною). У разі закриття справи зазначаються підстави такого рішення. Резолютивна частина акта, окрім прийнятого рішення, може містити: суму штрафу; посилання на статті (пункти) нормативно-правового акта (хоча цей елемент більш характерний для мотивувальної частини); строк сплати і реквізити для сплати фінансової санкції; порядок виконання акта; дії, необхідні для усунення порушення та його наслідків; дату набрання актом чинності; порядок і строк його оскарження. Адміністративний акт, який є виконавчим документом, повинен також додатково містити ідентифікуючі дані стягувача і боржника та містити строк пред'явлення його до примусового виконання.

26. Визначено, що правовідносини у сфері адміністративного оскарження актів у справах про фінансову відповідальність врегульовані загальними нормами Закону України «Про адміністративну процедуру» (крім відносин у сфері захисту економічної конкуренції) та нормами спеціального законодавства, передусім податкового. Правила щодо строку оскарження передбачають його відлік з моменту доведення акта до відома особи або з моменту прийняття акта, а строк обчислюється у робочих, календарних днях або дорівнює місяцю. Строк може бути поновлений у разі його пропуску з поважних причин у межах присічного строку. Право на адміністративне оскарження має адресат адміністративного акта, а також потерпілий, якщо такий бере участь у провадженні. Це право реалізується шляхом подання скарги або безпосередньо суб'єкта розгляду скарги, або через орган, що прийняв оскаржуваний акт. Подання такої скарги, як правило, зупиняє дію оскарженого акта на весь час його оскарження. Процедура адміністративного оскарження складається з трьох стадій. На першій стадії з'ясовується наявність чи відсутність перешкод до початку провадження. На другій стадії суб'єкт розгляду скарги, керуючись принципом офіційності, вчиняє підготовчі дії, в тому числі шляхом збирання і забезпечення доказів за власною ініціативою. Третя стадія є розглядом скарги по суті, який у разі утворення комісії з розгляду скарг здійснюється в усному провадженні. Процедура закінчується ухваленням рішення або автоматичним задоволенням скарги через факт спливу строку розгляду скарги (якщо це передбачено законом). За результатами адміністративного оскарження акта у справі про фінансову відповідальність може бути прийнято рішення про залишення скарги без задоволення або про повне чи часткове задоволення скарги. В останньому випадку оскаржений акт підлягає повному чи частковому скасуванню або зміні. В разі скасування акта може бути призначено новий розгляд справи або прийнято рішення про закриття справи; крім того, може бути вирішено питання про відшкодування заподіяної шкоди. Винятковим наслідком адміністративного оскарження у справах про фінансову відповідальність є погіршення правового становища особи, яка подала скаргу; обґрунтовано необхідність відмови від цього підходу з огляду на порушення права на захист.

27. Зазначено, що судовий контроль за застосуванням заходів фінансової відповідальності буває обов'язковим (що здійснюється за ініціативою суб'єкта владних повноважень у передбачених законом випадках) та факультативним (що здійснюється за ініціативою адресата адміністративного акта). Обов'язковий судовий контроль може бути попереднім (якщо суд стягує фінансову санкцію, яку порушник мав сплатити добровільно без адміністративного акта) або наступним (якщо суд перевіряє наявність підстав для примусового стягнення фінансової санкції, застосованої в адміністративному акті, який набрав чинності та не був виконаний). Факультативний судовий контроль у досліджуваних правовідносинах завжди є наступним судовим контролем. Початок процедури судового оскарження може: 1) призводити до автоматичного зупинення дії оскаржуваного акта; 2) призводити до зупинення дії акта за загальним правилом, якщо судом чи адміністративним органом не вирішено інше; 3) не призводити до зупинення дії акта, якщо судом не вжито заходів забезпечення позову.

Обґрунтовано необхідність усунення неузгодженості між нормами ч. 1 ст. 71 Закону України «Про адміністративну процедуру» і ч. 4 ст. 150 Кодексу адміністративного судочинства України та переходу до моделі автоматичного зупинення дії акта, оскарженого до суду. У більшості випадків судовий контроль у сфері фінансової відповідальності здійснюють адміністративні суди. Господарські суди здійснюють судовий контроль у випадках: 1) якщо притягнення до фінансової відповідальності здійснюється за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства; 2) якщо йдеться про стягнення фінансової санкції з боржника у справі про банкрутство чи неплатоспроможність. Звернення до суду за здійсненням судового контролю обмежується строком звернення (крім вимог Антимонопольного комітету України про стягнення пені). Ці строки можуть бути загальними або спеціальними і мають тривалість від 10 днів до 6 місяців. Як правило, строки є поновлюваними, однак для оскарження рішень Антимонопольного комітету України встановлено присічний строк.

28. Відзначено, що виконання актів у справах про фінансову відповідальність здійснюється добровільно або примусово. Перспективним напрямом реформування порядку виконання актів у справах про фінансову відповідальність є стимулювання добровільного виконання таких актів шляхом поширення досвіду застосування заохочувальних норм (про зменшення розміру штрафу у разі його добровільної сплати) на всі сфери застосування фінансової відповідальності. Підставами примусового виконання акта про фінансову відповідальність є: 1) адміністративний акт, що має силу виконавчого документа; 2) виконавчий документ, виданий на підставі адміністративного акта; 3) виконавчий документ, виданий на підставі судового рішення; 4) судове рішення про надання дозволу на застосування заходу примусового виконання акта (у податкових правовідносинах). У перших трьох випадках виконання акта покладається на органи державної виконавчої служби, а щодо актів Національного банку України – також і на приватних виконавців. У податкових правовідносинах виконання актів покладається на Державну податкову службу України в особі податкових керуючих. Заходи примусового виконання цих актів визначаються інструментарієм виконавчого провадження та повноваженнями податкових керуючих. У разі, якщо щодо боржника розпочато процедуру банкрутства, подальше виконання акта здійснюється виключно за правилами процедури банкрутства. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності органу виконання здійснюється в адміністративному чи у судовому порядку; судові оскарження, як правило, здійснюються шляхом подання адміністративного позову. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» щодо необхідності зупинення виконавчого провадження в разі постановлення адміністративним судом ухвали про зупинення дії індивідуального акта, який виконується у виконавчому провадженні. З'ясовано, що поворот виконання у відносинах притягнення до фінансової відповідальності здійснюється або на підставі норм процесуального права (у разі, якщо скасовано чи визнано нечинним виконане судове рішення про стягнення суми фінансових санкцій), або шляхом пред'явлення кондикційного

позову (у разі, якщо скасовано виконаний адміністративний акт, який виконувався як виконавчий документ або згідно з виданим на його підставі виконавчим документом). Основною проблемою у разі відшкодування шкоди, заподіяної протиправним притягненням до фінансової відповідальності, є доказування розміру заподіяної шкоди та його причинно-наслідкового зв'язку з протиправним адміністративним актом. За відсутності методик обчислення розміру шкоди критерії доведеності цих елементів складу делікту визначаються за стандартом доказування відповідної форми судочинства та за внутрішнім переконанням суб'єкта правозастосування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:
*Статті в періодичних фахових наукових виданнях України:***

1. Шумейко І. Фінансова відповідальність: поняття, ознаки та співвідношення з суміжними поняттями. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 87–95. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.10>.

2. Шумейко І.П. Моделі фінансових санкцій в адміністративному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 381–385. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/91>.

3. Шумейко І.П. Недопущення подвійного притягнення до відповідальності за одне правопорушення в контексті фінансової відповідальності. *Приватне та публічне право*. 2024. № 2. С. 66–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2024.2.12>.

4. Шумейко І.П. Презумпція невинуватості у фінансовій відповідальності. *Правові новели*. 2024. № 23. С. 208–217. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.28>.

5. Шумейко І.П. Законодавство України про фінансову відповідальність та його дія у просторі, в часі та за колом осіб. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 285–293. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.43>.

6. Шумейко І. Загальнотеоретична характеристика складу правопорушення, яке є підставою фінансової відповідальності. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 135–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v4.2024.17>.

7. Шумейко І.П. Обставини, що враховуються при призначенні заходів фінансової відповідальності. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 90–97. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.12>.

8. Шумейко І.П. Строки давності у фінансовій відповідальності в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. № 106. С. 222–230. DOI: <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.28>.

9. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сфері праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 322–330. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.43>.

10. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сфері якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 3(62). С. 73–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2025.15>.

11. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сфері конкуренції, реклами та ціноутворення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2025. № 75. С. 44–49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.75.10>.

12. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сфері енергетики та комунальних послуг. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. Т. 36(75). № 3. С. 94–101. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.3/16>.

13. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сферах будівництва і транспорту. *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 3. С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.27>.

14. Шумейко І.П. Доказування у фінансовій відповідальності. *Право та державне управління*. 2025. № 2. С. 142–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/rdu.2025.2.20>.

15. Шумейко І.П. Ініціювання, початок провадження, а також підготовка до розгляду справ про фінансову відповідальність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 185–190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/42>.

16. Шумейко І.П. Розгляд по суті справ про фінансову відповідальність. *Правові новели*. 2025. № 26. С. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.15>.

17. Шумейко І.П. Адміністративні акти у справах про фінансову відповідальність. *Правова позиція*. 2025. № 3(48). С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-3.8>.

18. Шумейко І.П. Адміністративне оскарження актів у справах про фінансову відповідальність. *Приватне та публічне право*. 2025. № 3. С. 129–136. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.3.19>.

19. Шумейко І.П. Здійснення судами адміністративної та господарської юрисдикції судового контролю за застосуванням заходів фінансової відповідальності. *Право і суспільство*. 2025. № 5. Т. 2. С. 214–222. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.27>.

20. Шумейко І.П. Процедура виконання актів про притягнення до фінансової відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 4(63). С. 99–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2025.17>.

Статті в закордонних наукових виданнях, проіндексованих у міжнародній наукометричній базі Web of Science Core Collection:

21. Kolomoiets T., Kushnir S., Yevtushenko D., Shumeiko I., Frankovska S. The place of financial administrative sanctions in the system of public liability. *Jurnal Cita Hukum*. 2025. Vol. 13. № 2. P. 339–354. DOI: <https://doi.org/10.15408/jch.v13i2.48668>.

22. Shumeiko I., Svitlyshyna I., Sokolenko O. Principles of application of financial administrative sanctions in the legal doctrine of Ukraine and the world. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 5. P. 374–382. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-5-374-382>.

23. Kolomoiets T., Kushnir S., Shumeiko I. Legal status and activities of bodies authorised to impose financial administrative sanctions. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11. № 1. P. 192–199. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2025-11-1-192-199>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Шумейко І.П. Функції фінансової відповідальності. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали міжнародного науково-практичного конгресу / за заг. ред. Т.О. Коломoeць ; м. Запоріжжя, 16 травня 2024 р. ; у 2 ч. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. Ч. 1. С. 249–254.

25. Шумейко І.П. Відповідність «м'якому праву» Ради Європи правових норм України про фінансову відповідальність. *Форсайт розбудови України: стратегічні імпульси сталого розвитку в економіці, менеджменті, маркетингу та публічному управлінні* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27 травня 2025 р. Запоріжжя : Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, 2025. С. 411–416.

26. Шумейко І.П. Множинність правопорушень у фінансовій відповідальності в Україні. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 23 травня 2025 р. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. С. 142–144.

27. Шумейко І.П. Особливості фінансової відповідальності в умовах правового режиму воєнного стану. *Гуманітарні стандарти правових систем у сучасному світі: виклики, рішення, тенденції* : матеріали міжнародного науково-практичного конгресу / за заг. ред. Т.О. Коломoeць ; м. Запоріжжя, 25 квітня 2025 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. С. 32–37.

28. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність у сфері державної реєстрації юридичних осіб. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку* : збірник тез наукових доповідей XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених / уклад. Є.М. Максимук ; м. Луцьк, 2 травня 2025 р. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. С. 48–54.

29. Шумейко І.П. Фінансова відповідальність за невиконання адміністративного акта. *Дев'ятнадцяті юридичні читання. Наука і освіта в Україні: актуальні проблеми розвитку* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 29–30 квітня 2025 р. Київ : Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2025. С. 119–121.

30. Шумейко І.П. Особи, які беруть участь у розгляді справ про фінансову відповідальність. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: модернізація розвитку в умовах воєнного стану* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 07 жовтня 2025 р. Кропивницький, 2025. С. 184–186.

31. Шумейко І.П. Дотримання розумного строку розгляду справ про фінансову відповідальність. *Економіко-правові, управлінсько-технологічні та соціально-психологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 14 листопада 2025 р. ; у 2 т. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2025. Т. 1. С. 460–462.

32. Шумейко І.П. Законність і обґрунтованість адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність. *Юридична осінь 2025* : збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів / за заг. ред. Д.В. Лученка ; м. Харків, 14 листопада 2025 р. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025. С. 13–17.

33. Шумейко І.П. Відшкодування шкоди, заподіяної протиправним притягненням до фінансової відповідальності. *Правова освіта та правова наука в Україні в умовах сучасних трансформаційних процесів* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т.О. Коломоєць ; м. Запоріжжя, 24 жовтня 2025 р. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. С. 35–40.

АНОТАЦІЇ

Шумейко І.П. Фінансова відповідальність в адміністративному праві України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2026.

Дисертацію присвячено розкриттю сутності та змісту фінансової відповідальності як інституту адміністративного права України, наданню детальної характеристики матеріально-правового та процедурного аспектів фінансової відповідальності, систематизації законодавства України про фінансову відповідальність та окресленню напрямів його приведення у відповідність із конституційними засадами юридичної відповідальності.

Визначено поняття та ознаки фінансової відповідальності, встановлено її співвідношення із суміжними поняттями. З'ясовано ступінь поширення кримінально-правових гарантій на систему фінансових адміністративних санкцій. Визначено, які моделі фінансових санкцій нині існують в адміністративному праві України, надано оцінку перевагам і недолікам тієї чи іншої моделі. Обґрунтовано, що одна й та сама особа не може бути притягнутою одночасно до фінансової відповідальності та до іншого виду публічно-правової відповідальності (адміністративної чи кримінальної) за одне й те саме діяння.

Аргументовано, що фінансовій відповідальності властива така засада, як презумпція невинуватості.

Охарактеризовано та класифіковано законодавчі акти України про фінансову відповідальність, з'ясовано особливості їхньої дії в просторі, у часі та за колом осіб. Визначено загальні ознаки кожного з елементів складу правопорушення, яке є підставою для застосування фінансової відповідальності в Україні, з'ясовано види множинності правопорушень. Систематизовано відомості про обставини, які підлягають врахуванню під час призначення заходів фінансової відповідальності. Охарактеризовано правове регулювання правовідносин з притягнення до фінансової відповідальності у сферах: праці, зайнятості, охорони праці, соціального страхування і соціального захисту; якості та безпечності продукції, а також екологічної безпеки; державної реєстрації юридичних осіб; конкуренції, реклами та ціноутворення; енергетики та комунальних послуг; будівництва і транспорту; відповідальності за невиконання адміністративного акта.

Визначено предмет і обов'язок доказування у справах про фінансову відповідальність. Надано комплексну характеристику змісту та сутності таких стадій розгляду справ про фінансову відповідальність, як ініціювання, початок провадження, підготовка справи до розгляду, розгляд справи по суті. З'ясовано сутність, класифікацію і структуру адміністративних актів у справах про фінансову відповідальність. Надано характеристику адміністративному оскарженню актів у справах про фінансову відповідальність. Визначено класифікацію видів судового контролю за застосуванням заходів фінансової відповідальності. Охарактеризовано добровільне та примусове виконання актів у справах про фінансову відповідальність, визначено підстави їх примусового виконання та органи (осіб), що здійснюють таке виконання.

Результати систематизації законодавства України про фінансову відповідальність, а також пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інституту фінансової відповідальності викладено у формі проєкту Кодексу України про фінансову відповідальність, який є додатком до дисертації.

***Ключові слова:** адміністративна процедура, адміністративна санкція, адміністративний акт, адміністративно-господарські санкції, державний нагляд (контроль), доказування, заборона подвійної відповідальності, пеня, склад правопорушення, співмірність, стадія провадження, строк давності, судовий контроль, фінансова відповідальність, штраф.*

Shumeiko I.P. Financial responsibility in the administrative law of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of doctor of legal sciences on the specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2026.

The dissertation is devoted to revealing the essence and content of financial responsibility as an institution of administrative law in Ukraine, providing a detailed description of the substantive and procedural aspects of financial responsibility,

systematizing Ukrainian legislation on financial responsibility, and outlining ways to bring it into line with the constitutional principles of legal responsibility.

The concept and characteristics of financial responsibility are defined, and its relationship with related concepts is established. The extent to which criminal law guarantees apply to the system of financial administrative sanctions is clarified. The models of financial sanctions currently existing in the administrative law of Ukraine are identified, and the advantages and disadvantages of each model are assessed. It is substantiated that the same person cannot be held financially liable and liable under another type of public law (administrative or criminal) for the same act at the same time. It is argued that financial responsibility is based on the principle of presumption of innocence.

The legislative acts of Ukraine on financial responsibility are characterized and classified, and the peculiarities of their application in space, time and scope of persons are clarified. The general characteristics of each element of an offence that is grounds for applying financial responsibility in Ukraine are determined, and the types of multiple offences are clarified. Information on the circumstances to be taken into account when imposing financial responsibility measures has been systematised. The legal regulation of legal relations with regard to financial responsibility in the following areas has been characterized: labour, employment, occupational safety, social insurance and social protection; product quality and safety, as well as environmental safety; state registration of legal entities; competition, advertising and pricing; energy and utilities; construction and transport; responsibility for failure to comply with an administrative act.

The subject and duty of proof in cases of financial responsibility are defined. A comprehensive description of the content and essence of such stages of consideration of cases of financial responsibility as initiation, commencement of proceedings, preparation of the case for consideration, and consideration of the case on its merits is provided. The essence, classification, and structure of administrative acts in cases of financial responsibility are clarified. A description of administrative appeals against acts in cases of financial responsibility is provided. The classification of types of judicial control over the application of financial responsibility measures is determined. Voluntary and compulsory enforcement of acts in cases of financial responsibility is described, and the grounds for their compulsory enforcement and the bodies (persons) carrying out such enforcement are determined.

The results of the systematisation of Ukrainian legislation on financial responsibility, as well as proposals for improving the legal regulation of the institution of financial responsibility, are presented in the form of a draft Code of Ukraine on Financial Responsibility, which is attached to the dissertation.

Key words: *administrative act, administrative and economic sanctions, administrative procedure, administrative sanction, composition of an offence, evidence, financial responsibility, fine, judicial control, limitation period, penalty, prohibition of double responsibility, proportionality, stage of proceedings, state supervision (control).*

Підписано до друку 27.03.2026. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 1,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1159.
Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7653 від 18.08.2022 р.